

Rahvusarhiivi
2010. aasta aruanne

Sisukord

1. Üldhinnang 2010. aastale	3
2. Hindamine ja arhiivijärelevalve	5
2.1. Hindamine	5
2.2. Arhiivijärelevalve	6
3. Digitaalarhiivindus	7
3.1. Rahvusarhiivi digitaalarhiivi tarkvara loomine	7
3.2. Teised tarkvaraarendusprojektid.....	8
3.3. Digitaalsete materjalide säilitamine.....	9
3.4. Koostöö avaliku sektori arendustegevustes.....	10
3.5. Muud Eesti-sisesed tegevused	10
4. Arhivaalide kogumine, korrastamine ja kirjeldamine	11
4.1. Arhiiviväärtuslike arhivaalide kogumine	11
4.2. Eraarhivaalide kogumine.....	13
4.3. Tähtajalise säilitusväärtusega arhivaalid.....	13
4.4. Korrastamine ja kirjeldamine	14
4.5. Muud korrastus- ja kirjeldustööd.....	15
5. Säilitamine	16
5.1. Üldised säilitus- ja kutsealased arendustegevused	16
5.2. Säilitustingimused ja hoidlatöö	17
5.3. Konserveerimine.....	20
5.4. Tagatis- ja kasutuskopeerimine	21
6. Kasutamine	23
6.1. Virtuaalne uurimissaal VAU	24
6.2. Digiteeritud allikate kogu Saaga.....	24
6.3. Arhiivi infosüsteem AIS ja muud andmebaasid	25
6.4. Klienditeenindus uurimissaalides	26
6.5. Kauglaenus	27
6.6. Koopiatellimused	27
6.7. Arhiivipäringud	28
6.8. Arhiiviregister.....	29
6.9. Arhiivipedagoogika.....	30
7. Teadus- ja publitseerimistöö	31
8. Organisatsiooniline areng ja koolitus	33
9. Koostööpartnerid	34

1. Üldhinnang 2010. aastale

Rahvusarhiivile oli 2010. aasta juubeliaastaks. 3. märtsil 1920 kokku kutsutud arhiivikomisjon asus 90 aasta eest korraldama riiklikku arhiivindust ning see tähtpäev ilmestas mitmeid ettevõtmisi kogu aasta vältel. Juubeliürituste kese langes märtsikuu esimesele nädalale, mil mitmete konverentside, väljapanekute ja esitlustega pälvis Rahvusarhiiv piisavalt tähelepanu nii ühiskonnas kui meedias.

Möödunud aastasse jäi ka Tartu rahulepingu 90. aastapäeva üleriigiline tähistamine. Sel puhul koostas Rahvusarhiiv näituse "Tartu rahu 1920", mida eksponeeriti Riigikogu hoones Toompea lossis, valitsuse residentsis Stenbocki majas, Välisministeeriumi hoones, riigiarhiivis, Pärnu Uue Kunsti Muuseumis, koolides ja mujalgi kogu aasta jooksul. Erakordsena oli sadadel huvilistel võimalik vaadelda rahulepingu originaali samas Tartu endises kohtuhoones, kus delegatsioonid Vabadussõda lõpetava akti 1920. aastal allkirjastasid.

Juubeliaasta oli ka väga tõine aasta. Mitu keerulist arendusprojekti jõudis edukalt lõpule või edenes plaanipärasel moel, alustati ka õige mitme uue ülesande või teemaga.

Kindlasti väärib esiletõomist avalike digitaalarhivaalide (rahvastikuministri büroo arhiiv) üleandmine Riigikantseleist Rahvusarhiivi. Esmakordselt anti paberarhivaalide kõrval üle digitaaldokumente sisaldav arhiiviosa, kasutades selleks Rahvusarhiivi poolt arendatud ja asutustele dokumentide arhiivi üleandmise hõlbustamiseks mõeldud vastuvõtumoodulit. 2010. aastat võib seega lugeda digitaalajastu algusajaks arhiivis, seda vähemasti digitaalselt loodud dokumentide kontekstis. Samaaegselt lõppes analoogkandjate (mikrofilmid) kasutamise ajastu arhivaalide tagatiskopeerimisel. Nüüdsest maandab Rahvusarhiiv igat tüüpi arhivaalide säilimisriski digitaalkoopia valmistamise kaudu.

Rahvusarhiivi lähiaja tegevusprioriteediks oleva täisfunktsionaalse digitaalarhiivi ülesehitustööd kulgesid tõrgeteta. Edukalt lõpetati töö digitaalarhiivi esimese etapiga – valmis vastuvõtumoodul (dokumentide vastuvõtu infosüsteem) ning alustati digitaaldokumentide säilitamise mooduli loomisega, mis plaanikohaselt valmib 2011. aastal. Digitaalarhiivi kolmas ja viimane funktsionaalsus – kasutusmoodul – luuakse 2012. aasta jooksul. Seega on Rahvusarhiivil juba lähiajal olemas nõuetekohane digitaalarhiiv, mis võimaldab vastu võtta, säilitada ja luua juurdepääsu digitaaldokumentidele ning hallata sellega seotud tegevusi.

Mitmed Rahvusarhiivi digiteerimisprojektid on leidnud rahastamist Euroopa Liidu struktuurifondide kaudu ning seetõttu on digiteeritud ainese maht Rahvusarhiivis aastaga kasvanud 5 terabaidilt ligi 100 terabaidini. Selle tulemusena on üldsusel peatselt lisaks praegu pakutavale olemas juurdepääs vanadele kaartidele, pärgamentidele ja paberdokumentidele ning ka fotodele, filmidele ja videotele mahus, mida vaid vähesed rahvusarhiivid mujal maailmas pakkuda suudavad. Märtsis esitles Rahvusarhiiv uut veebirakendust – fotode andmebaasi FOTIS, kuhu lisandub igakuiselt kümneid tuhandeid uusi digipilte.

2010. aastal jätkus arhiivikasutamise ja arhiivikasutajate kiire kasv. Saaga (Rahvusarhiivi digiteeritud arhiiviallikate kasutuskeskkond) külastatavus suurenes 2009. aastaga võrreldes kaks korda. 2010. aastal külastati Saaga 380 000 korral (2009 – 183 000), keskmiselt on ööpäevas toimunud 1083 külastust (2009 – 536). Arvud tõestavad, et Rahvusarhiivi on ühiskonnas aasta-aastalt enam näha ja pruukida. Praeguseks on iga kuueteistkümmes üle 15-aastane Eesti elanik registreerinud end Rahvusarhiivi e-teenuste kasutajaks. Huvitav on fakt, et serveristatistika andmetel on Rahvusarhiivi veebilehele kaude pöördumiste (viited teistel

lehtedel) arvult Facebook tõusnud kuuendale kohale. Väheste kodanike puutekohast on avalik arhiiv mõne aastaga muutunud igasuguste inimeste kohtumispaigaks.

2010. aastal tehti ära suur töö arhiivinduse õiguslike aluste kaasajastamisel. Riigikantselei ja Rahvusarhiivi osalusel valmistati ette ja saadeti Vabariigi Valitsuse poolt Riigikokku uue arhiiviseaduse eelnõu, mis plaanikohaselt jõustub 2012. aasta algul. Aasta lõpuks valmis ka uue arhiivieskirja eelnõu, mille edasine lihvimine ja laiem arutelu leiab aset 2011. aastal.

Rahvusarhiivi finantsolukord oli 2010. aastal stabiilne ja seega ka normaalset hallatav. Rahvusarhiivi kasutada olevad vahendid moodustusid 2010. aasta riigieelarves ettenähtud vahenditest ja 2009. aastast ülekantud summadest kokku 61 783 143 krooni. Lisaks riigieelarves eraldatule on Rahvusarhiivil perioodiks 2009-2013 kasutada Euroopa Liidu struktuuritoetuse šMajanduskeskkonna arendamise rakenduskavaõ prioriteetse suuna šInfoühiskonna edendamiseõ meetme raames eraldatud vahendeid:

1. Infoühiskonna edendamise meetme avatud taotlemise vooru raames on rahuldatud kuus Rahvusarhiivi poolt esitatud taotlust kogusummas 31 251 395 krooni perioodiks 2010-2012;
2. Infoühiskonna edendamise meetme investeringute kava alusel on eraldatud digitaalarhiivi loomiseks 14 999 321 krooni aastateks 2009-2011;
3. Kesk-Läänemere INTERREG IVA programmi 2007-2013 projekti š*Shipwreck Heritage: Digitizing and Opening Access to Maritime History Sources*õ (SHIPWHER) raames on eraldatud 1 821 937 krooni perioodiks 2010-2013.

Peale selle osales Rahvusarhiiv riikliku programmi šRahvuskaaslaste Programm (2009-2013)õ projektides, 2010. aasta eelarve eraldisena kokku 924 917 krooni, ning Kultuuriministeeriumi poolt hallatavas projektis šMõisakoolide ajaloo tutvustamineõ, 2010. aasta eelarve eraldisena 90 000 krooni.

Üldhinnanguna saab sedastada, et 2010. aasta oli Rahvusarhiivis töö- ja tegevusrohke ning tulemuste ja vahetulemuste valguses positiivne. Rahvusarhiivi edu pandiks ja riigi arhiivihalduse suurimaks varaks on jätkuvalt pühendunud professionaalid.

Olulisemate tegevusriskidena mainigem lõpetuseks kaht mõjufaktorit, kusjuures kumbki neist pole maandatav ainuüksi arhiivi jõududega. Esiteks, varemgi on osundatud arhivaalide vastuvõtu võimekuse kadumisele ühenduses mitme hoidla sulgemisega 2008-2009. aastal. Käesoleval ajal on kõigi Rahvusarhiivi üksuste lõikes järgi jäänud veel vaid paar vaba hoidlat Rakveres. Riigiasutuste lähiaastate vajaduste lõikes on see praktiliselt mitte midagi. Uue arhiivihooone ehitamine on lähiaastail järelikult möödapääsmatu.

Teiseks, valitsusasutuste lõikes on Rahvusarhiivi teenistujate töötasud jätkuvalt ühed madalamad. Tõsi, seni on valdkonna spetsialistid suutnud panustada nii kvaliteeti kui kvantiteeti, kuid pikemas perspektiivis ei ole võimalik tööturu seaduspärasusi eirata.

2. Hindamine ja arhiivijärelevalve

2.1. Hindamine

Dokumentide väärtuse väljaselgitamine ehk hindamine on avaliku arhiivi põhifunktsioon, millega aruandeaastal tegelesid kõik Rahvusarhiivi struktuuriüksused. Hindamist puudutavate üldiste probleemide lahendamiseks ning olulisemate hindamiste arutamiseks käis viiel korral koos hindamiskomisjon.

2010. aasta suundumused hindamistegevuses olid järgmised:

- hindamistaotluste ja -otsuste vähenemine;
- tugifunktsioonide dokumentide hindamise lõpulejõudmine;
- järkjärguline üleminek asutuste põhiülesannete funktsioonipõhisele hindamisele.

Hindamistaotluste ja -otsuste vähenemine oli eriti silmatorkav 2009. aastal (621 otsust), seda võrreldes 2008. aastaga (818 otsust). Aruandeaastal langustrend jätkus ó vormistati 546 hindamisotsust, seega 75 otsust vähem kui 2009. aastal. Vähenemise kandvaks põhjuseks on 2009. aasta hindamisotsus, mis lubab Rahvusarhiivi kogumisallikate hulka mittekuuluvatel kohalike omavalitsuste hallatavatel asutustel hävitada säilitustähtaja ületanud dokumendid iseseisvalt. Aastal 2010 tuli asutustele peamiselt selgitada selle otsuse sisu ja vajadusel juhendada hävitamise nõuetekohast dokumenteerimist. Enamuse hindamisotsuste sisuks oli endiselt säilitustähtaja ületanud dokumentide hävitamisele lubamine.

2010. aasta kujunes eriti tähelepanuväärseks seetõttu, et hindamisotsusteks vormusid arutelud, mida on peetud alates 2004. aastast seoses avaliku sektori tugifunktsioonide mõõtmisega. 2010. aastal vormistati otsused, mis hindavad 1) raamatupidamise arvestuse ja varade haldamise, 2) infoallikate ja IT haldamise ning 3) personalitöö dokumente. Tegu on otsustega, mis määratlevad arhiiviväärtusega dokumendid ka etteulatuvalt. Viimane neist hõlmab muuhulgas perioodi alates 1945. aastast, ehk tegeleb dokumentidega, mida sisaldavad Rahvusarhiivi vahearhiivid. Personalitöö dokumentide hindamisotsuses ei käsitleta töötajate isikutoimikuid, kuna need võivad, sõltuvalt asutusest, isikutest ja sisust sisaldada ajaloo- ja kultuuriväärtust ning neid hinnatakse vajadusel eraldiseisvalt. Kõik nimetatud hindamisotsused on leitavad Rahvusarhiivi veebist.

Nüüdsest, tugifunktsioonide hindamise järgselt, on asutustel võimalik planeerida küllaltki suur osa teabe haldamist ilma Rahvusarhiivilt hindamist taotlemata. Ühelt poolt vähendab see jätkuvalt Rahvusarhiivi saabuvate hindamistaotluste (eriti hävitamiseks eraldamiseks) arvu, seega võimaldab efektiivsemat riigihaldust. Teisalt aga seab kohustuse asutusi nõustada ja juhendada hindamisotsuste rakendamisel ning dokumentide hävitamise dokumenteerimisel. Raamatupidamise arvestuse ja varade haldamise otsuse selgituseks ongi korraldatud infopäevi. Nõustamine üldhindamisotsuste rakendamiseks ja neist arusaamiseks on muutunud arhiivide igapäevaseks tegevuseks. Järelevalvetöös on selgunud, et näiteks viidete puudumine Rahvusarhiivi hindamisotsustele asutuste dokumentide -ja arhivaalide loeteludes on saanud üheks dokumendi- ja arhiivihalduse peamiseks probleemiks.

Vastukaaluks varasematele aastatele on tugifunktsioonide kõrval täheldatav suurem keskendumine põhifunktsioonidele. Asutuste dokumente hinnatakse aina enam kõigi funktsioonide osas. Mainimist väärivad maavalitsuste juhtimis- ja põhifunktsiooni dokumentide hindamine, samuti Eesti Vabariigi Presidendi Kantselei, Riigikantselei, Tallinna Tehnikakõrgkooli, Päästeameti ja Eesti Kontserdi dokumentide hindamine.

Eripalgelisematest hindamisülesannetest nimetagem kinnistusraamatu hindamist, omandireformi registrite hindamist ning Statistikaameti dokumentide hindamist. Kinnistusraamatu (koosneb kinnistustoimikutest, -registritest ning -päevikutest) hindamise taustaks oli Justiitsministeeriumi algatatud kinnistustoimikute digiteerimise projekt, mille kohaselt pabertoimikud muutuksid digiteerimise järgselt ametkondlikult kasututeks. Küll on aga osaliselt tegemist ajaloo- ja kultuuriväärtusega teabega, mida kinnitas ka vastav hindamisotsus. Arhiiviväärtus anti kinnistustoimikutele (sõltumata teabekandjast) ning kinnistusregistri elektroonilistele registriosadele. Paberkanjal toimikuid on 906 000, see võtab enda alla hinnanguliselt 7300 riulimeetrit arhiivipinda. Olukorras, kus vaba hoidlapind on Rahvusarhiivis ammendunud, saab kinnistustoimikute vastuvõtmine aset leida alles pärast uue arhiivihoonde rajamist.

Arhiiviväärtuse said ka omandireformi registrid (täpsemalt rahvakapitali obligatsioonide register ja erastamisväärtpaberite keskregister), mis saavad olema heaks allikmaterjaliks erastamisprotsessi kui ajaloosündmuse uurimisel. Statistikaameti kuni 2004. aastani loodud dokumentide hindamine on kujunenud Rahvusarhiivile suureks väljakutseks tänu eripärasele ja väga mahukale andmemassiivile. Otsustamine seisab alles ees, küll on käivitunud hea koostöö Eesti Demograafia Instituudiga ekspertarvamuse kujundamiseks.

2.2. Arhiivijärelevalve

Rahvusarhiivi arengukavas on arhiivijärelevalve eesmärgina välja toodud asutuste tegevuse dokumenteerimise ja arhiiviväärtusega arhivaalide säilitamise toetamist kuni nende üleandmiseni Rahvusarhiivi. Dokumendi- ja arhiivihalduse kontrollimise ulatus sõltub asutuse olulisusest kogumisallikana. Järelevalve alla kuulus 2703 asutust.

Järelevalvetegevusi 2010. aastal kavandasid ja viisid läbi neli arhiivi (riigiarhiiv, Harju -, Lääne -ja Lääne-Viru maa-arhiiv), teised arhiivid keskendusid piiratud ressursside tingimusi hindamisele ja kogumisele. Järelevalve läbiviimiste üldarv küll vähenes (36 asutust, 2009 ó 76 asutust), kuid samas pöörati rohkem tähelepanu hindamiste läbiviimiseks vajalike alusdokumentide seisukorrale. Järelekontroll viidi läbi 17 asutuses. Arvamusi anti nende asutuste dokumendi- ja arhiivihalduse alusdokumentidele, kes pakuvad Rahvusarhiivile kogumishuvi.

Arhiivijärelevalve teostamisel lähtuti 18.12.2007 riigiarhivaari käskkirjaga kinnitatud šArhiivijärelevalve läbiviimise korrastõ, mis sisaldab juhiseid nii paberipõhise kui ka digitaalse dokumendi- ja arhiivihalduse kontrollimiseks ning hõlmab ka järelevalvet audiovisuaalse ainese arvelevõtmise ja säilitamise üle. Järelevalve ettevalmistamise käigus analüüsiti eelnevalt ankeediga kogutud informatsiooni asutuste tegevuse ja dokumendihalduse korraldamise kohta ó nii täpsustati läbiviidava kontrolli ja nõustamise ulatust. Arhiiviväärtusliku teabe väljaselgitamine on tihti raskendatud seetõttu, et oluline teave (dokumendid) jääb asutuste dokumentide loetelus ja arhivaalide loetelus alaregistreerituks.

Järelevalve teostajad hindasid kontrollitud asutuste dokumendi- ja arhiivihalduse korraldust põhiliselt heaks ó järjepideva arhiivi ja asutuse koostõ tulemusel on asutuste dokumentide säilimine ja kasutamine tagatud. Üldjuhul on olukord parem neis asutustes, kus on ametis arhivaar või kasutatakse regulaarselt arhiiviteenust. Riigiasutuste dokumendi- ja arhiivihaldust võib võrreldes kohalike omavalitsuste asutuste oludega hinnata mõnevõrra paremaks.

Tüüpiliste probleemidena asutuste arhiivi- ja dokumendihalduses võib välja tuua:

- alusdokumendid (asjaajamiskord, dokumentide loetelu) on vananenud ja ei kajasta reaalselt olukorda, nende uuendamiseks sageli ei leita aega ning puuduvad pädevad töötajad;
- dokumentide ja arhivaalide loeteludes puuduvad viited hindamisotsustele;
- dokumentide loetelud ei sisalda seoseid sarjade ja andmekogu vahel; puuduvad põhilised andmed andmekogude kohta;
- dokumendihaldussüsteemi vahetamisel katkeb dokumentide haldamise järjepidevus;
- arhivaalide loetellu ei ole kantud kõiki toimikuid, puuduvad märged arhivaalide eraldamise kohta hävitamiseks või üleandmiseks;
- nõustamistegevuses tuleb mõnikord alustada elementaarteadmiste andmisega.

Asutuste kontrollimise kõrval viisid riigiarhiiv, Saare -ja Lääne-Viru maa-arhiivid läbi tavapäraseid õppepäevi asutuste dokumendi- ja arhiivihalduse eest vastutavatele töötajatele, tutvustades Rahvusarhiivi uusi juhiseid ning nõudeid dokumendi- ja arhiivihalduse korraldamisele.

3. Digitaalarhiivindus

2010. aasta oli digitaalarhiivinduses töörohke. Põhirõhk oli taas digitaalarhiivi tarkvara arendamisel, kuid sel aastal jõuti ka juba esimese digitaalarhivaalide vastuvõtmiseni Riigikantseleist. Tegeldi universaalse arhiveerimismooduli (UAM) ja ministriumide elektrooniliste dokumendihaldussüsteemide (EDHS) liidestamisega. Kasutusele võeti uus programmeerimise raamistik, selle abil valmisid esimesed veebirakendused. Avalikustati fotode infosüsteem FOTIS, millele ka aasta jooksul mitmeid täiendusi loodi. Digiteerimise projektidega seoses mitmekordistus tagatisfailide hulk ning suurenes kasutatav kõvakettapind kettamassiivides.

3.1. Rahvusarhiivi digitaalarhiivi tarkvara loomine

Digitaalarhiivi büroo tähtsaimaks ülesandeks on Rahvusarhiivi digitaalarhiivi täisfunktsionaalsuses väljaarendamine ja töölerakendamine 2012. aasta lõpuks.

Valitsuse 28. mai 2009. a korraldusega nr 203 kinnitatud šMajanduskeskkonna arendamise rakenduskavaõ prioriteetse suuna šInfoühiskonna edendamineõ investeeringute kava Rahvusarhiivi digitaalarhiivi dokumentide vastuvõtmise infosüsteemi investeeringuprojekti raames jätkati digitaalarhiivi tarkvara arendamist.

2010. aasta alguses valmisid **universaalse arhiveerimismooduli (UAM)** täiendused AS Webmedia poolt. Olulisim täiendus lihtsustas UAMi liidestamist teiste elektrooniliste dokumendihaldussüsteemidega. Nüüd ei ole enam vajalik täiendav programmeerimine, vaid piisab, kui kirjeldada EDHSi väljundandmete ja UAMi sisend-XML-skeemi vastavus UAMi konverteris.

Esimene UAM-liides loodi Riigikantselei EDHSile GoPro ning selle abil teostati ka esimene digitaaldokumentide ametlik üleandmine. Aasta jooksul kohtuti kõigi ministriumide ning Riigikogu Kantselei esindajatega ning arutati asutuste EDHSide UAMiga liidestamise tegevuskavasid. Kaitseministeeriumi UAMi liidestus on GoPro baasil olemas, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi liidestuse teostamine on EDHSi väljundi ja UAMi sisendi

nõuete vastavusse seadmise faasis. Haridus- ja Teadusministeeriumis, Justiitsministeeriumis ja Keskkonnaministeeriumis on toimumas uue EDHSi kasutusele võtmine, olles kas juurutamise või hanke faasis. UAMi kasutuselevõtt on neis asutustes sätestatud riigihanke tingimustes ning on tarnija kohustuseks 2011. aastal. Põllumajandusministeeriumis ja Välisministeeriumis toimub UAMiga liidestamine 2011. a kevadel ühiselt, kuna mõlemad kasutavad EDHSi Webdesktop. Sotsiaal-, Sise-, Rahandus- ja Kultuuriministeeriumis ning Riigikogu Kantseleis on erinevad EDHSid ning lepitud kokku erinevad liidestamise tegevused 2011. aasta jooksul.

2009. aasta septembris sõlmitud leping digitaalarhiivi **vastuvõtumooduli** loomiseks AS-ga Tieto Estonia sai täidetud mais 2010. Vastuvõtumoodulis kasutatav Safety Deposit Box versioon 4 (SDB4) tarkvara on välja töötatud Briti tarkvarafirmas Tessella Briti Rahvusarhiivi tellimusel ja seda kasutavad mitmed arhiivid üle maailma.

3. juunil 2010 sõlmiti järgmine hankeleping digitaalarhiivi **tehnilise teatmestu mooduli** loomiseks raamlepingu raames hanke tulemusel AS Tieto Estoniaga, kes jätkas Tessella SDB4 tarkvara kasutuselevõttu ning eestindamist. Lepingu maksumuseks oli 1 848 600 krooni. Tehnilise teatmestu mooduli ülesandeks on hallata digitaal- ja digiteeritud säilikute tehnilisi metaandmeid ja võimaldada nende andmete kohta päringute ja aruannete loomist ning käivitamist. Lepingu täideti ja teostatud tööd ning tarkvara anti üle detsembri keskel.

Struktuuritoetuse projekti juhtrühm luges digitaalarhiivi dokumentide vastuvõtmise infosüsteemi investeringuprojekti edukalt täidetuks 17. detsembril 2010.

Vabariigi Valitsus kinnitas 1. juuli 2010. a korraldusega nr 264 šMajanduskeskkonna arendamise rakenduskavaõ prioriteetse suuna šInfoühiskonna edendamiseõ 2010.õ2011. aasta investeringute kavas Rahvusarhiivi projekti šDigitaalarhiivis säilitatava materjali pikaajalise säilitamise infosüsteemõ summas 8 miljonit krooni. Nimetatud projekti raames jätkuvad digitaalarhiivi tarkvara arendamise tööd sujuvalt 2011. aastal. Kavas on kaks tarkvara hanget, millest suurim on digitaalarhiivi hoiumooduli tarkvara loomine, ning üks riistvara hange. 2010. a lõpuks valmis pikaajalise säilitamise infosüsteemi analüüs, mis on aluseks hoiumooduli tarkvara hankele.

3.2. Teised tarkvaraarendusprojektid

5. märtsil 2010 avati ametlikult Rahvusarhiivi fotode infosüsteem FOTIS www.ra.ee/fotis. Aasta jooksul täiendati FOTISi veel põhjalikult: lisati funktsionaalsust haldus- ja sisestusliidesesse, parandati kujundust, lisati aruandluse loomise võimalus ning lisati teiste asutuste fotode kirjeldamise ja haldamise funktsionaalsus. FOTISes on aasta lõpus ca 321 000 foto kirjeldused ning 173 000 foto kujutised.

Uus veebirakendus ja andmebaas valmis arhiiviregistrile, mis võimaldab teisenevas arhiiviregistris paremini hallata olemasolevaid ja edaspidi lisanduvaid arhiivitöötajatele sisuliselt vajalikke andmeid. Arhiiviregistri uus rakendus saab avalikuks 2011. aastal.

Loodi uus Rahvusarhiivi kaartide infosüsteem <http://www.eha.ee/labs/kaardid/>, mis asendab pärast andmete lõplikku ülekandmist ajalooarhiivi kaartide endist registrit. Uues kaartide infosüsteemis sisalduvad andmed nii ajalooarhiivi kui riigiarhiivi kaartide kohta. Vajaduse uue süsteemi järele tingis eelkõige Rahvusarhiivi ühine kaartide ja plaanide digiteerimise projekt. Uues süsteemis on kaardid seotud ka geograafiliste koordinaatidega, võimaldades

otsinguid nii maakaardi (*Google maps* rakendus) kui ka ajalooliste haldusüksuste nimekirja abil.

Valmis Rahvusarhiivi keskne haldusüksuste haldamise keskkond <http://www.eha.ee/labs/haldusyksused/>, mida kasutavad teised Rahvusarhiivi rakendused, võimaldades ajaloolise haldusüksuse ID abil teostada otsinguid.

Valmis Tallinna Linnaarhiivis säilitatava Tallinna Aadressbüroo fondi digiteeritud aadresslehtede haldamise rakendus <http://www.eha.ee/labs/aadresslehed/>.

Valmis kliendimooduli analüüs ning alustati selle teostamisega. Kliendimooduli valmimine ja juurutamine jääb 2011. aastasse.

Arhiivi infosüsteemis sel aastal suuremaid arendustöid ei tehtud. AISi jooksvaks hoolduseks ning pisitäienduste-paranduste tagamiseks sõlmiti leping AS-ga Piksel. Alustati arhiivi infosüsteemi uuendamise (nn AIS 2.0) analüüsiga, mis valmib 2011. aastal.

Kasutusele võeti uus PHP-rakenduste arendamise raamistik Yii, mis võimaldab uusi rakendusi luua senisest märksa efektiivsemalt, kasutades standardiseeritud komponente. Koostati põhjalik dokumentatsioon ning raamistiku näidiskeskond õ abivahend programmeerijatele ja analüütikutele: <http://www.eha.ee/labs/yiiplay/>. Nii kaartide infosüsteem, keskne haldusüksuste haldamise keskkond, aadresslehtede haldamise rakendus kui ka valmiv kliendimoodul on teostatud Yii raamistiku baasil.

3.3. Digitaalsete materjalide säilitamine

Digitaalsete materjalide säilitamise ja kasutamise tegeleb digitaalarhiivi büroo tihedas koostöös haldusbüroo süsteemiadministraatoritega. Digitaalseteks materjalideks on Saaga keskkonnas kättesaadavad ja sinna veel mitte jõudnud digiteeritud Rahvusarhiivi säilikud.

2010. aasta lõpus on Saagas kättesaadavad 47 342 säiliku 5,3 miljonit kaadrit kasutuskooptatena mahuga 5,3 terabaiti.

Ajalooarhiivi kettamassiivis ja lintidel on tagatiskoopiatena säilitamisel 8182 kaardi kujutist 1,7 terabaidil ning 4670 pärgamendi kujutist 0,3 terabaidil.

Riigiarhiivi kettamassiivis ja lintidel on säilitamisel tagatiskoopiatena

- 1) dokumentidest digitud 1,2 miljonit kaadrit 18,8 terabaidil,
- 2) digitud fotosid 249 tuhat kaadrit 6 terabaidil,
- 3) digitud helisid 5027 faili 0,9 terabaidil,
- 4) digitud filme 1975 faili 52,7 terabaidil.

Muid materjale veel täiendavalt ca 10 terabaiti.

2010. a jooksul täienesid ka andmeserverite säilitusmahud peamiselt struktuurifondide projektide vahendite arvelt:

- Tartu IBM kettamassiivi täiendav kettamaht 100 TB;
- Tallinna EMC kettamassiivi täiendav kettamaht 36 TB;
- Tallinnasse filmiarhiivi uus Dell Powervault MD1200 kettamassiiv kettamahuga 96 TB;
- IBM lindirobotite laiendused Tartusse ja Tallinnasse ning LTO4 linte 392 TB.

Mitme üksuse koostöös kaasajastati Rahvusarhiivi digiteerimise tehnilisi põhimõtteid.

3.4. Koostöö avaliku sektori arendustegevustes

Riigikantselei teostas UAMi abil esimese reaalse **digitaalsete arhivaalide üleandmise**, andes üle rahvastikuminiistri büroo arhivaale aastatest 1997-2009. UAMi abil koostati arhiiviskeem kogu üleantavale materjalile, nii paber- kui digitaalarhivaalidele. Aluseks võeti Riigikantselei dokumendihaldussüsteemis olev dokumentide liigituskeem. Vastav skeem laeti UAMi, täpsustati sarjade pealkirju vastavalt sisule ning esitati mais Rahvusarhiivile kooskõlastamiseks. Rahvastikuminiistri büroo arhiiviskeemi moodustasid üks funktsioon ja kuus sarja. Riigikantselei arhiiv tähistati riigiarhiivi fondiloendi järgi numbriga 5040 ning selle allarhiiv rahvastikuminiistri büroo numbriga 2. Pärast Rahvusarhiivilt arhiiviskeemi kooskõlastuse saamist alustati ainese lisamist, mis koosnes rahvastikuminiistri büroo erinevatest kirjavahetustest, valitsuskomisjonide dokumentidest ja ministri pädevusse kuuluvate ülesannete täitmiseks läbiviidavate uuringute dokumentidest. Nende dokumentide kirjeldused, mis olid ainult paber kandjal, sisestati käsitsi UAMi. Kaks sarja sisaldasid aastatel 2007-2009 digitaalsena sündinud dokumente, mida oli seni säilitatud Riigikantselei dokumendihaldussüsteemis. Need digitaalsed säilikud laeti automaatselt UAMi. Säilikes olevad dokumendid sisaldasid omakorda mitmesugustes erinevates vormingutes olevaid faile (näiteks ddoc, doc, pdf, csv, txt, xml, rtf). Kuna kõik failid ei olnud arhiivivormingus, siis teostati migreerimine ja anti Rahvusarhiivile üle nii originaalid kui ka migreeritud failid. 10.12.2010 teostati UAMis olevate digitaaldokumentide ja nii digitaaldokumentide kui ka pabersäilike kirjelduste ülekandmine Rahvusarhiivi läbi dokumendivahetuskeskuse (DVK). Järgnes vastuvõetud arhivaalide kontroll, mille lõppedes kanti digitaalsed arhivaalid Rahvusarhiivi hoiusüsteemi ja paberalusel olevad säilikud toimetati Riigiarhiivi hoidlasse. Rahvusarhiivi jõudis 302 säilikut, neist 192 pabersäilikut, 105 digitaalset säilikut (s.h 232 digitaalset dokumenti ja 493 faili) ja 5 laserplaati. 27.12.2010 vormistati vastavasisuline arhivaalide üleandmis-vastuvõtmisakt nr 166.

Algutati suhtlemine Statistikaametiga, et teha koostööd andmebaaside arhiveerimise teemadel. Ühel korral kogunes andmebaaside arhiveerimise tehniline töögrupp, kuhu kutsuti juurde ka teemast huvitatud Maksu- ja Tolliameti esindajad. Töögrupi tegevus jätkub 2011.aastal.

3.5. Muud Eesti-sisesed tegevused

Rahvusarhiiv osaleb riigi infosüsteemi haldussüsteemis RIHA riiklikele infosüsteemidele kooskõlastuste andmises infosüsteemide asutamiseks, andmekooseisu muutmiseks ning lõpetamiseks. Teised kooskõlastavad asutused on Andmekaitse Inspeksioon, Statistikaamet ning Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium.

2010. aastal on hinnang antud 160 infosüsteemile, neist 10 esitati lõpetamise registreerimiseks. Infosüsteemi asutamiseks on kooskõlastamisele esitatud 94 infosüsteemi, millest 79 infosüsteemi on läbinud kooskõlastusringi positiivselt. Kooskõlastamata jäänud 15 infosüsteemi dokumentatsioonid, mis on RIHAsse kantud, pole olnud kas ühe või kõigi kooskõlastajate meelest piisavad ning seetõttu tuleb neil infosüsteemide haldajail infosüsteemid kooskõlastamiseks uuesti esitada.

Rahvusarhiivi digitaalarhiivinduse üksus on muude toimetuste kõrval vedanud ka digiteerimise struktuurifondide projektide riigihangete läbiviimist, kokku teostati 6 digiteerimise riigihanget:

- Fotode digiteerimine, hanke võitsid ja leping sõlmiti nelja ühispakkujaga: Grandolan OÜ, Expofoto-TG OÜ, Anu Foto OÜ ja Rosemarie OÜ.
- Kaartide ja plaanide digiteerimine, hanke võitsid ja leping sõlmiti kolme ühispakkujaga: AS Arhiivikeskus, Overall Eesti AS ja Archyvu Sistemas.
- Pärgamentide digiteerimine, hanke võitis ja leping sõlmiti Ennistuskajaga Kanut.
- Videode digiteerimine, hanke võitis ja leping sõlmiti OÜ-ga Orbital Vox Stuudiod.
- Nitrofilmide digiteerimine, hanke võitsid ja leping sõlmiti kolme ühispakkujaga: MTÜ Eesti Digikeskus, OÜ Orbital Vox Stuudiod ja Produktsioonigrupp OÜ.
- Paberdokumentide digiteerimine, hange on veel aasta lõpus pooleli.

Koostöös Ernst&Young Baltic AS-ga teostati Rahvusarhiivi infovarade ja andmekogude **ISKE analüüs** ning valmistati ette infoturbe kord ja IT kasutajate ja teenindajate eeskirjad.

Sõlmiti **koostööleping SA-ga Rahvusvaheline Arvo Pärdi Keskus**, milles lepiti kokku, et Arvo Pärdi Keskus hoiab edaspidi enda arhiivimaterjalide digiteeritud kujutiste tagatiskoopiat Rahvusarhiivi digitaalarhiivis.

4. Arhivaalide kogumine, korrastamine ja kirjeldamine

Arhiiviväärtuslike arhivaalide juurdekasv oli 2010. aastal tagasihoidlik, väiksem kui viimasel kolmel aastal. Rahvusarhiivi lisandus 22 651 säilikut (376,8 riulimeetrit). Tähtajalise säilitustähtajaga ó peamiselt personalidokumente ó võeti vastu 20 621 säilikut (271,8 riulimeetrit), mis on samuti vähem kui varasemal ajal. Suurima juurdekasvuga olid ajalooarhiivi ja Lääne-Viru maa-arhiivi kogud.

Riigiasutused on valdavalt arhivaalide üleandmiskohustuse, mis arhiiviseaduse järgi tekib 20 aasta möödumisel dokumentide loomisest, täitnud. Regionaalselt on täheldatav omavalitsuste kasvav huvi dokumentide üleandmiseks. Eelkõige soovitakse avalikku arhiivi anda majapidamisraamatuid ning kolhooside ja sovhooside isikkoosseisu dokumente. Paraku sagenevad ka juhud, kus arhivaalide üleandmine (korrastamine, tarvikute soetamine) nõuab dokumentide valdajalt aastatepikkust pingutust (tööjõudu ja rahalisi vahendeid) või osutub sootuks ülejöküivaks. Vaba hoidlapinna puuduse tõttu ei näita ka Rahvusarhiiv üles aktiivsust arhivaalide kogumisel.

4.1. Arhiiviväärtuslike arhivaalide kogumine

Ajalooarhiivi lisandus arhiiviväärtuslike arhivaale Tartu, Viljandi ja Pärnu maakondadest ó 6783 säilikut. Suurimaks oli Luunja vallast nõukogudeaegsete majandite ja ka täitevkomitee fondide vastuvõtmine, enamjaolt täienduseks juba olemasolevatele fondidele. Vastu võeti veel tegevuse lõpetanud Tervisekaitsetalituse (EAA.5436) ja Öiguskeskuse (EAA.5432) arhiivid, tegutsevatelt asutustelt Tartu Kunstikooli (EAA.5440) ja TÜ geograafia osakonna kaardid ja üliõpilastööd.

Alalisele säilitamisele kuuluvatest fondidest võeti riigiarhiivi vastu 6 arhiivi 3227 säilikuga. Riigikantselei andis üle likvideeritud rahvastikuminiistri büroo arhiivi, millega esmakordselt anti üle paberarhivaalide kõrval ka digitaaldokumente sisaldav arhiiviosa ó kokku 302 säilikut.

Uue fondina võeti vastu ENSV Agrotööstuskomitee 310 säilikuga arhiiv (ERA.5036) aastatest 1986-1989, mille andis üle Põllumajandusministeerium. Võeti vastu Eesti Spordi Keskliidu (ERA.5035) dokumente aastatest 1988-2001, kokku 868 säilikut. Arhiiv sisaldab ka Eesti Spordiveteranide Liidu dokumente.

Riigiarhiivi anti üle ka üksikdokumente ja üksikuid arhiivi osi. Näiteks TÜ geograafia osakond andis üle 340 säilikut Riigi Statistika Keskbüroo arhiivi (ERA.1831) 1922. a rahvaloenduse elamute nimestikke. Tulevikus eeldatavalt genealoogilist uurimistööd tegevatele kasutajatele huvipakkuv materjal korrastatakse 2011. aastal.

Välisministeerium andis üle Eesti Saatkonna Londonis (ERA.1583) arhiivi aastatest 1919-1994. Arhiiv sisaldab 92 säilikut ja saatkonna kirjavahetust Välisministeeriumi, organisatsioonide ja eraisikutega, ülevaateid, memorandumeid, isikutunnistusi ning saatkonna hoone ostu-müügitehingu dokumente. Muu hulgas ka 103 fotot saatkonna hoonest ja töötajatest.

Maa-arhiividest suurenes kõige jõudsamalt (6072 säiliku võrra) Lääne-Viru arhiivi säilikute arv. Vastu võeti Aseri Keraamikatehase, Ubja sovhoosi ja Uhtna kolhoosi ja nende eelkäijate arhivaalid, Lääne-Virumaa Metsaameti, Virumaa Tervisekaitsetalituse, Rakvere Lastekodu, Lääne-Viru Täitevbüroo ning piirkondlike koolide dokumente. Viru Maakohus andis üle asutuses säilitatud Ida-Viru Maakohtu, Kohtla-Järve Linnakohtu ning Lääne-Viru Maakohtu arhivaalid. Osa Viru Maakohtu poolt üle antud säilikuid anti avalikule arhiivile hoiulepinguga enne üleandmise tähtaega.

Väiksemas mahus täienesid Lääne ja Valga maa-arhiivide kogud. Haapsalus võeti vastu 638 arhiiviväärtusega säilikut. Täienes 5 olemasolevat arhiivifondi ja uue fondina võeti Kärkla Linnavalitsusest vastu Hiiumaa Kinovõrgu põhitegevuse dokumendid. Vastuvõetud säilikute koguarvust kõige suurema osa moodustas Hiiumaa Rajooni Riikliku Notariaalkontori arhiivifondi lisandunud 309 arhivaali aastatest 1990-1993. Valgas võeti vastu 254 arhiiviväärtusega arhivaali, mis lisandusid Helme Kutsekeskkooli arhiivifondi.

Filmiarhiivi kogumistöö üheks prioriteediks on jätkuvalt kodumaine filmitoodang. Kahjuks pole selles valdkonnas otsustavat nihet paremusele toimunud. Endiselt on õiguslikult reguleerimata riigieelarve vahendeist toodetavate filmide algmaterjalide üleandmine avalikku arhiivi. 2003. aastast kirjutatakse Eesti Filmi Sihtasutuse rahaeralduse lepingutesse küll sisse punkt, mis kohustab filmitootjaid viie aasta möödudes algmaterjale arhiivile üle andma, kuid enamikel juhtudel seda ei järgita. Aastatel 2000-2006 toodetud 404 filmist on filmiarhiivi jõudnud vaid 49. Seega tuleb tunnistada, et rahvusliku filmipärandi pikaajaline säilimine ei ole tänini tagatud. Olukorda saaks parandada sudeksemplari seaduse täiendamisega, paraku vastav katse 2010. aastal ja arhiiviseaduse eelnõu kaudu ei ebaõnnestus.

Läinud aastal andis 7 filmitootjat filmiarhiivile üle 298 nimetust filme, sellest suurema osa (207 nimetust) moodustab Freestuudio OÜ (üleandja Tiina Park) toodang. Üldse laekus 16 erineva üleandja poolt 362 nimetust ja 940 säilikut liikutavat pilti. Äramärkimist vääriwad Minnesota ülikooli kogudest pärit väliseestlaste elu kajastavad 3 filmi, mis skaneeriti ning säilitatakse digifailidena.

Filmiarhiivi fotokogu täienes 4755 foto võrra. Eriti huvitavad kogud anti üle ajaloodoktor Toomas Karjahärmi ja kirjanik doktor Enn Nõu poolt. Ressursside puudumisel pole jätkatud fotode kogumist maakonnalehtedelt.

4.2. Eraarhivaalide kogumine

Rahvusarhiiv on lülitanud oma kogumisallikate nimekirja 78 eraõiguslikku organisatsiooni. Neist AS Eesti Energia soovis üle anda oma valduses olevate eelkäijate asutuste arhivaale ja Eesti Olümpiakomitee lõpetada Eesti Spordi Keskliidu arhiivi üleandmise. Nõustati Eestimaa Looduse Fondi arhiivi korrastamist, jõudes ka vastuvõtuni. Juhendati Ajakirjanike Liidu ning ka skautide ja gaidide arhiivitööd.

Rahvusarhiivi lisandus 2010. aastal 8 uut eraõiguslikku dokumendikogumit: Friedrich Karl Akeli, Hjalmar Mäe, Vassili Novikovi, Eesti Vasakpartei, Meitsi Eesti Seltsi, Eestimaa Looduse Fondi, korporatsioon Ugala Austraalia koondise (eraldi Sydney ja Melbourne), Sven Tillu Hansoni arhiiv või arhiiviosa. Üleantud kogumitest kolm on pärit väliseesti kogukondadest.

Riigivanema, diplomaadi ja ühiskonnategelase Friedrich Karl Akeli dokumendid ja tema kohta kogutud dokumendid (ERA.5041) perioodist 1903-1993 andis üle Douglas von Sydow. Fr. Akeli isikuarhiivi põhiosa moodustavad tema kirjad tulevasele abikaasale perioodist 1903-1907, s.h Vene-Jaapani sõjast. Vähesel määral on säilinud Fr. Akeli ametialase tegevusega seotud dokumente: 1928. a Eesti Vabariigi Riigivanema J. Tõnissoni Rootsi visiidi programm, dokumentide ära kirjad ning album Fr. Akeli teenistuskäiku ja perekonda tutvustavate ajaleheväljalõigetega rootsi, eesti, saksa jm ajakirjandusest 1928-1945. Eraelulistest dokumentidest anti üle fotoalbum ja üksikuid arhivaale 1930. aastate keskpaigast kuni 1940. aastani. Arhivaalid, mille päritolu jääb hilisemasse perioodi, on kogutud ja koostatud Fr. Akeli tütarde Vilma Akeli ja Lia von Sydowi poolt.

Ajalooarhiiv on jätkanud tihedaid kontakte EELK Konsistooriumiga. Aruandeaastal lõpetati Tartu praostkonna koguduste kirikuraamatute mikrofilmimiseks laenutamine (Tartu Pauluse kogudusest 52 raamatut). Hea näide koostööst oli esmase korrastuse teostamine koguduse oma liikmete poolt. Enne mikrofilmimist täpsustatakse arhiivis kirikuraamatute kirjeldusi, varustatakse raamatud piltide nimetamiseks vajalike tähistega ja lisatakse kirjeldused Saaga keskkonda.

Uudsenä jõuti vastastikusele kokkuleppele selles, et EELK kogudustes asuvad teiste konfessioonide või muude moodustajate (nt seltside) üksikud arhivaalid antakse üle avalikku arhiivi. Näiteks täienesid nii EAÕK Antsla ja Kaika koguduse fondid. Jätkuvalt sai EELK kasutada eraarhivaalide omanikule eraldatavat toetust, mille abil jätkati halvemates hoiutingimustes asuvate koguduste kirikuraamatute koondamist (näiteks Järva-Madise kogudus) säilitamiseks konsistooriumi arhiivi. Lõpule viidi ka Toomkiriku raamatukogutoas asunud arhivaalide puhastamine ja korrastamine.

4.3. Tähtajalise säilitusväärtusega arhivaalid

Personalidokumentide kogumine on viimastel aastatel stabiliseerunud, neid lisandub peamiselt eraõiguslike valdajate likvideerumise või pankrotistumise tõttu. Ajalooarhiivi säilitamisele võeti 7054 säilikut 26 moodustajalt, muuhulgas andis Luunja vald üle majandite järelejäänud dokumente, lisandus Viljandi Leiva- ja Makaronitööstus. Riigiarhiivi anti tähtajaliseks säilitamiseks 4044 säilikut, sellest moodustas suurima koguse RAS Klementi ja tema eelkäijate isikkoosseisu arhiiv. Rahvusarhiivi regionaalsetele üksustele anti üle näiteks

tootmiskoondise Lembitu, kirjastuse Valgus, tootmiskoondise Kiir, RAS Tallinnfilm ja AS Eesti Kütus personalidokumendid.

4.4. Korrastamine ja kirjeldamine

Arhiivikorrastamise ja kirjeldamisega toodi uurijakasutusse mitmeid olulisi arhiive. Kokku loodi Rahvusarhiivis 2010. aastal juurdepääs 26 uue arhiivimoodustaja dokumentidele. Jätkati Siseministeeriumi rahvastiku toimingute osakonnast 2009. aastal üle antud kirikuraamatute liitmist kogudega. Tegemist oli õigeusu, juudi, vanausuliste, aga ka teiste konfessioonide kirikuraamatutega. Äramärkimist väärib ka töö Siseministeeriumist üle antud Petseri ja Narvataguste alade elanikele perekonnanimedele panemise protokollide ja kartoteekidega (EAA.5433). Olulisi täiendusi said ka EAÕK Lelle kogudus (EAA.1946) ja Eerik Laidi isikufond (EAA.5401).

Lisaks eelmainitule korrastati Üleliidulise Botaanika Seltsi Eesti osakonna (EAA.5435), Endla Seltsi (EAA.5434), Uppsala Eesti Demokraatliku Klubi (ERA.4990), Eesti Sõjainvaliidide Kapitali (ERA.5007), Eesti Kultuurifondi (ERA.5021), Eesti Rahvusnõukogu (ERA.5008), Eesti Noorsoofondi (ERA.5021), Sihtasutuse Eesti Kultuuripäevad ja Ühingu Estokultuur (ERA.5038), Ülemaailmsete Eesti Päevade 1980 Rootsisis (ERA.5037), Norrköpingi Eesti Koolisõprade Seltsi (ERA.5020), majandusteadlase ja ühiskonnategelase Arvo Hormi (ERA.5010), insener Arthur Vandereri (ERA.5002) ning sõjaväelase ja publitsisti Arnold Purre (ERA.5016) arhiivid.

Tulevikku vaatavalt on olulise tähtsusega UAMi kasutuselevõtmine August Kaljukose isikuarhiivi ja Eestimaa Looduse Fondi (EAA.5438) korrastamisel ja kirjeldamisel. UAMi sisestatud kirjeldused aitavad välja ehitada kirjeldusandmete vahetust universaalse arhiveerimismooduli, vastuvõtumooduli ja AISi vahel.

2010. aastast on võimalik arhiivides leiduvaid fotosid kirjeldada Rahvusarhiivi fotode andmebaasis FOTIS. Riigiarhiiv on sisestanud 18 728 fotot. See toimus suuremas osas (Eesti Sõjaveteranide Sõprusühing Rootsisis, Boråsi Eesti Selts) Rahvuskaaslaste Programmi toetuse raames. Töös on kunstnik Roman Haavamägi-Espenbergi arhiivi fotode kirjelduste sisestamine. Asutuste ja organisatsioonide arhiividest on FOTISes lisaks leitavad Eesti Draamateatri, Eesti Koonderakonna, Eesti Maaliidu, Ohvitseride Kogu Rootsisis, Sõjainvaliidide Kapitali, Eesti Rahvusfondi, Eesti Rahvusnõukogu, Eesti Saatkond Londonis, koondfondi SA Eesti Kultuuripäevad ja ühing Estokultuuri ning juudi vähemusrahvuse nelja arhiivi juurde kuuluvad fotod. Isikuarhiividest on sisestatud veel Konstantin Pätsi, Jaan ja Ilmar Tõnissoni, Karl Robert Pusta, Ants Piibu, Johannes Laidoneri, Arvo Hormi, teadlaste Endel Vindi, Otto Karma, Paul Rahno ja Mihkel Ilmjärve, näitleja Lembit Rajala ning Viktor Kingissepa ja Aleksander Abeni isikuarhiivide juurde kuuluvad fotod.

Filmiarhiivis kirjeldati uue töövahendiga 56 872 fotot, mis tähendas eelnevate aastatega võrreldes efektiivsuse viiekordset kasvu. Suurematest kogudest tasub nimetada Tallinnfilmi (11 700) ja Eesti Teadete Agentuuri (19 000) fotokogusid.

Filmiarhiivis on korrastatud vastuvõtmise käigus 822 säilikut. Koostati sisukirjeldused 1992. a ringvaadetele ja Aksel Mägini poolt üle antud seitsmele filmile; helisalvestisi kirjeldati 203, neist 140 Rahvuskaaslaste Programmi raames (E. Nõu ja V. Nairise kollektsioonist). Filmide põhiandmed kantakse jooksvalt nimistusse ning sisukirjeldused lisatakse infosüsteemi FIS. Jätkati Tartu Ülikooli filmikogu korrastamist (280 säilikut), kus taas on avastatud 36

nitroalusel filmi. Korrastatud on 113 säilikuga Tallinna Tehnikaülikooli fond. Loodi arhiivi tasandi kirjeldused järgmistele kolleksioonidele: Eesti Skautluse Arhiiv (EFA.577), Estinifilm (EFA.711), Studio Tristan (EFA.715), Üliõpilasfilmid (EFA.717), Tallinna Tehnika Ülikool (EFA.411).

Korrastamist ootavaid fonde või fondiosasid 2010. a lõpu seisuga on ajalooarhiivis 5 ja riigiarhiivis 27.

2010. aastal lõpetas arhivaar Peeter Väljas President Lennart Meri arhiivi (eravaldues) korrastamine Viimsis. Presidendi arhiiv on korrastatud, kirjeldatud ja vormistatud arhiivieeskirja nõuetele vastavalt ning kantud arhiiviregistrisse.

4.5. Muud korrastus- ja kirjeldustööd

Lisaks n.ö rutiinsetele korrastus- ja kirjeldustöödele väärivad 2010. aasta kontekstis esiletõstmist kindlasti ka Haridus- ja Teadusministeeriumi Rahvuskaaslaste Programmi arhiiviprojektid.

2010. a märtsis viibisid MTÜ Baltic Heritage Networki projekti šArhiiviabi väliseesti kogukondadele ja asukohamaade mäluasutusteleõ raames USAs Minneapolis Immigratsiooni Ajaloo Uurimise Keskuses (IHRC) riigiarhiivi arhivaar Margit Laanemets ja spetsialist Kristel Tammik, kes jätkasid Eesti Arhiiv Ühendriikides arhiivimaterjalide kirjeldamist. Projekt sai alguse 2009. aastal ja selle eesmärk on Eesti Arhiiv Ühendriikides arhiivkogude materjalide leitavuse parandamine ning arhiivikirjete lisamine IHRCi elektroonilisse kataloogi. Immigratsiooni Ajaloo Uurimise Keskusesse on deponeeritud u 580 erinevat nimetust Eesti Arhiiv Ühendriikides (Lakewoodis) fondidest, s.h nii isiku- kui organisatsioonide arhiive ja kolleksioone. Kui 2009. aastal süstematiseeriti ja kirjeldati IHRCi andmebaasis isikuarhiive, siis 2010. aastal keskenduti organisatsioonide arhiividele. Kokku süstematiseeriti ja loodi kirjeldused 113 arhiivile/kolleksioonile, mis arhiivimoodustaja nime põhjal tundusid olevat uurijaile kõige enam huvipakkuvad või millele leidis paralleelselt arhiiviainest Eestis. Kirjeldatud fondide hulgas olid põhiliselt haridus-, kultuuri-, poliit-, noorte- ja kohalikud organisatsioonid, mis kajastasid eestlaste saabumist USAsse, nende kultuurilist, poliitilist ja seltskondlikku tegevust nii USA kui ülemaailmsetes eestlaste ja baltlaste organisatsioonides ning kirjavahetust mujal eksiilis asuvate eestlastega. Ajaliselt hõlmasid arhivaalid perioodi 20. sajandi algusest 21. sajandi alguseni, kuid enamuse materjalist ulatus 1950. ó1980. aastatesse.

2010. aasta märtsis osales Tiiu Kravtsev MTÜ Baltherneti projektis šArhiiviabi väliseesti kogukondadele ja asukohamaade mäluasutusteleõ Vancouveri Eesti arhiivi nõustamises. Vancouveri Eesti Arhiiv on loodud 2000. aastal Eesti Kultuuri Ühing Kanadas juurde eesmärgiga koondada ja säilitada Vancouveri ja Briti Columbia eestlaste kultuuripärandit. Projekti kestel korrastati üks arhiiv (EAV.1, Eesti Kultuuri Ühing Kanadas), seati sisse EAV kogude (dokumendi-, kunsti- ja esemekogu) arvestusraamatud ja vastudokumentatsioon, loodi kolleksioon üksikute isikudokumentide arhiveerimiseks ning alustati Vancouveri Eesti Kirikufondi ja Eesti Maja arhiivi korrastamist.

Rahvuskaaslaste Programmist toetuse saanud projekti šVäliseesti kultuuripärandi korrastamine ja juurdepääsu loomineõ eesmärgiks oli väliseesti organisatsioonidelt ja eraisikutelt riigiarhiivi üle antud materjalide korrastamine ja kirjeldamine. Projekti käigus loodi juurdepääs kapten Arnold Purre ja insener Arthur Vandereri isikuarhiividele ja tehti

need leitavaks arhiivi infosüsteemis AIS. Eesti Sõjaveteranide Sõprusühingu arhiivis leiduvate fotode, slaidide ja negatiivide kirjeldused on kirjeldatud fotode infosüsteemis FOTIS, see parandab kogu kasutamist, säilivust ning on suure uurijahuviga.

Mahukaid korrastus- ja kirjeldustöid eeldasid 2010. aastal ka Euroopa Liidu struktuurifondidest toetatud digiteerimisprojektid. Fotonegatiivide ja diapositiivide digiteerimisprojekt näeb ette 401 700 filmiarhiivi foto digiteerimist, sealhulgas 18 000 klaasnegatiivi, 3700 diapositiivi ja 24000 nitronegatiivi digikujutise loomise. Ettevalmistustöödega alustati juba 2009. aastal, teostades negatiivide valiku, tähistamise ja puhastamise.

Nitroalusel kroonikafilmi digiteerimine filmiarhiivis tõi kaasa vajaduse filmide valikuks, lähtuvalt ainueksemplaride säilivuse tagamisest, aga samuti kasutusvõimaluste avardamisest. Projekti ettevalmistus sisaldas lõikude kokkuliimimist, perforatsiooni parandamist, valgustatud vahelõikude eemaldamist, standardrakordite lisamist, kaitserakordite uuendamist ja puhastamist. Valmistati ette 34 889 meetrit negatiiv- ja 23 781 meetrit positiivfilmi.

Filmiarhiivi originaalvideote ning filmide kasutuskopiate digiteerimine sisaldas duubelpositiividest salvestatud tummadele filmidele digiteeritud heli sünkroniseerimist. Sellega seoses kontrolliti optilise heliriba olemasolu 61 nitroalusel positiivil, ette valmistati neist 15 säilikut ja 9 optilist helinegatiivi. Praeguse seisuga on digiteeritud filmi videokasutusfondi 211 tundi ja 364 tundi originaalvideosid, kokku 575 tundi.

5. Säilitamine

Rahvusarhiivi säilitusvaldkonna 2010. aasta töö oli jätkuvalt mõjutatud laienevast digiteerimistegevusest. Kui seni toimus see töö arhiivi seadmete ja tööjõuga, siis sel aastal sai alguse suuremahuline digiteerimine valdavalt välise finantstoetuse saanud projektidena ning teenusepakkujate poolt. Selline muudatus suurendas märkimisväärselt arhivaalide hoidmise ja konserveerimise eest vastutavate üksuste koormust, sest digiteerimiseks tuli arhivaalid kasutusintensiivsusest või üldseisundist tulenevalt prioriseerida, hoidlatest välja otsida, puhastada, informatsiooni võimalikult täielikuks kopeerimiseks hädapärases ulatuses konserveerida, digiteerimise järgselt nõuetekohaselt ümbristada ning hoidlasse tagasi paigutada.

Töö intensiivsusele ja mahukusele vaatamata tuleb igati tervitatavaks pidada asjaolu, et paari aasta vältel saavad mitmed suure kasutusintensiivsusega (nt kaardid, fotod) ja kõrge säilivusriskiga arhivaalikogumid (nt pärgamendid, klaasnegatiivid, nitrofilmid, magnethelid) kõrge kvaliteedilised digitaalsed tagatis- ja kasutuskopiad, originaalarhivaalide kasutusvajadus muutub minimaalseks ja tõenäolised säilivusriskid saavad maandatud.

5.1. Üldised säilitus- ja kutsealased arendustegevused

Iga-aastase tegevusena täiendati ja uuendati arhiivipüsivate materjalide soovituslikku loetelu, mis kinnitati 30. juunil riigiarhivaari käskkirjaga nr 29. Loetelu koostamiseks koguti arhiivikvaliteediga toodete edasimüüjatelt ja tootjatelt informatsiooni ja näidiseid, samuti analüüsiti arhiivimoodustajate seas 2009. aastal läbi viidud arhiivipüsivate materjalide kasutamise ankeetküsitluse tulemusi. Rahvusarhiivi initsiatiivil algasid läbirääkimised Tartu

Ülikooli Katsekojaga, selgitamaks võimalusi testida seal pabermaterjalide vastavust arhiivipüsivusnõuetele ISO standardite kohaselt.

Ajaloo- ja riigiarhiivi ohuplaneeringu raames ajakohastati ohuplaane ning viidi läbi evakueerumise ja tulekustutite kasutamise praktilised õppused. Ajalooarhiivi põhitegevuseks ohuplaneeringu vallas oli lisaks eelnimetatule ka Liivi tänava arhiivihooned riskihalduse pilootprojektiga kogutud informatsiooni kontrollimine, andmete analüüsimine ning aruande kirjutamine. Paralleelselt alustati Rahvusarhiivi juhise *Ohuplaani koostamine* täiendamist.

Tavapärase tegevusena toimus arhiivimoodustajate nõustamine arhiivipüsivate materjalide kasutamise osas (ERM, TÜ Raamatukogu, TÜ Kliinikum, Keskkonnateabe Keskus, Lavex, MAP Eesti AS, Papyrus AS, Maksing OÜ jt), ohuplaneeringu valdkonnas (TÜ Raamatukogu, Eesti Lennuakadeemia, Riigi Infosüsteemide Arenduskeskus) ning arhivaalide säilitamise ja füüsilise korrastamise asjus (Arvo Pärdi eraarhiiv, CMA CGM Estonia OÜ, Maa-amet). Arvamus anti Riigikogu arhiivi ja Eesti Lennuakadeemia arhiivi ohuplaanile.

Aktiivselt jätkus ajalooarhiivi säilitusosakonna koostöö Tartu Kõrgema Kunstikooliga. Arhivaalide konserveerimisest arhiivis anti ülevaade teise kursuse tudengitele õppekava *Sissejuhatus erialasse* osana. Samuti juhendati tudengite praktikat kaartide digiteerimiseks ettevalmistamisel, köidete konserveerimisel ja pärgamentürikute transpordiks pakkimisel.

5.2. Säilitustingimused ja hoidlatöö

2011. aasta 1. jaanuari seisuga paiknevad Rahvusarhiivi arhiivid kümnes hoones, säilikut on hoiul kokku 8 787 781, lisaks 8,99 miljonit meetrit filmidokumente. Kaasaegsetes arhiivihoonetes (Rakvere, Valga, Tallinna Madara tänava ja Tartu Vahi tänava hooned) säilitatakse kokku 4 724 901 säilikut, mis moodustab 53,8% Rahvusarhiivi tervikkollektsioonist (2010. aasta alguses vastavalt 4 672 850 ehk 53,6%).

Vähesel määral vaba riulipinda leidub üksnes Lääne-Viru maa-arhiivi hoones Rakveres (1180 m), kus on lisaks nimetatud vabadele riulimeetritele riulitega sisustamata kaks hoidlat, kokku 308 m². Muud arhiivihooned on kas täitunud või on seal kogumisruumi kõigest mõnekümne riulimeetri ulatuses.

Arhivaalide säilitustingimusi kontrolliti kõigi arhiivide hoidlates regulaarselt vähemalt üks kord nädalas ning andmed registreeriti AISis. Kaasaegsetes arhiivihoidlates fikseeritakse näitused ka automaatselt. Kui seni oli põhimureks keskkonnatingimuste stabiilsena hoidmine automaatika poolt reguleerimata arhiivihoidlates, siis 2010. aasta erakordselt suureamplituudiline välistemperatuuri muutumine (väga külm talv ja väga kuum suvi) tõi teravalt välja ka kaasaegsetes arhiivihoidlates kasutatavate kliimaseadmete tehnilise seisukorra ja hoolduse puudujäägid. Kõige ekstreemsemad suvel arhiivides mõõdetud keskkonnatingimuste näitajad olid: temperatuur 31,2 °C (Lääne-Viru maa-arhiiv) ja õhuniiskus 68,6% (Lääne maa-arhiiv). Nõukoja erakorralise otsusega investeeris Rahvusarhiiv sügiskuudel arhiivide kliimaseadmete renoveerimisse 250 000 krooni ja hoolduslepingute taastamise 50 000 krooni. Tänapäevastes arhiivides muutusid säilitustingimused seadmete remondi ja renoveerimise tulemusel rahuldavaks oktoobri lõpuks, kuigi aasta lõpukuudel esines mõnes arhiivis veel ajutisi probleeme hoidlaõhu niiskustaseme kõikumisega.

Riigiarhiivi Madara hoones oli kevade tulekul lume kiirest sulamisest ja suvel tugevast vihmast tingituna probleeme hoidlatesse sisseimbunud veega. Säilikud saadi koheselt kinnikaetud ja evakueeritud, mistõttu kahjustused olid õnneks minimaalsed. Septembris tekkis hoidla M3 otsaseinale niiskuskahjustuse jälg, seinatöödeldi spetsiaalse vahendiga, mis mõneks ajaks aeglustas hallituse edasist kasvu, kuid probleemile lõplikku lahendust see ei paku. Samuti on niiskuskahjustus sama hoidla külgsesinas. Kahjustatud seinapinna ulatuses evakueeriti kõik säilikud, neil hallituskahjustust ei täheldatud. Küttesüsteemi eripära tõttu on Madara hoones hoidlate kliimatingimuste hoidmine keeruline, mis raskendab lahenduse leidmist. Nimelt ei ole võimalik hoidlaid individuaalselt seadistada, sellest lähtuvalt on osa hoidlaid liiga külmad või soojad ning niisked.

Ajalooarhiiv säilitab kahes Tartus paiknevas hoones kokku 2 695 785 säilikut. Hoiutalituses puhastati ja karbistati aasta jooksul kokku ca 6484 säilikut. Arhiivi vastuvõtmisel kontrolliti olemist ja -ifreeriti, vajadusel ka puhastati 17 242 säilikut (neist suuremad kogumid olid Luunja ja Suure-Jaani vallavalitsuste ning šPärnu Kaluriõ ja šWilmaõ poolt üle antud erinevatesse fondidesse korrastatud säilikud). Olemik kontrolli on Liivi tänaval tehtud koos säilikute puhastamise ja karbistamisega, töös on suured fondid (Tallinna kinnistusamet, Eestimaa ülemmaakohus). Olemik kontroll on vormistatud fondile 934 (Pärnumaa 6. kihelkonnakohus, kokku 798 säilikut).

2010. aastal tehti algust Vahi tänava ühe hoidla kaardikogu hoidlaks sisustamisega ja kaartide ümberkolimisega Liivi tänava hoonest Vahile. Soetati kaartide hoidmiseks mõeldud kapid sahtli sisemõõduga 140x200 cm (40 sahtlit) ja 84x119 cm (A0 formaat, 20 sahtlit). Plaanimaterjale on kavas valdavalt säilitada 60x80 cm mappides. Soetatud kaardisahtlitest suuremaid kaarte säilitatakse rullis, kasutades toetuseks arhiivipüsivast materjalist siserulle (sõltuvalt kaardi jäikusest läbimõõduga 20 või 12 cm). Vahi tänava hoidlasse viiakse kõik kaardid, mis on digiteeritud ning tehtud uurijatele kättesaadavaks Saaga kaudu. Aasta lõpuks oli Vahi tänava hoidlasse kolitud ca 4000 kaarti.

Rahvusarhiivi fotonegatiivide ja diapositiivide digiteerimisprojekti jaoks otsiti välja ja kontrolliti üle ning puhastati ja pakendati 1420 klaasnegatiivi. Digiteerimise järgselt paigutati negatiivid Vahi tänava hoidlasse.

AISis seoti asukohaga 307 463 säilikut, lisaks tehti parandusi ning täpsustati andmeid asukohakaartidel hoidlates ja paberkartoteegis. Seoses Viljandi ja Pärnu maa-arhiivide säilikute kolimisega Tartusse ning Tartu maa-arhiivi säilikute üleandmisega ajalooarhiivi haldusse on lõpule jõudmas kolimisega seotud kontroll ja säilikute uute asukohtade sisestamine AISi (siduda on jäänud ligi 0,8% säilikutest).

Mikrofilmide andmebaasi lisati 6595 kirjerida (kokku hetkel 56 116 kirjerida). Mikrofilmide kogu on osaliselt korrastatud ja karbistatud ning 4866 filmi tähistatud vastavalt andmebaasi andmetele.

Eesti Keskkonnauuringute Keskus OÜ-lt telliti hoidlaõhu uuring äädikhappe ja formaldehüüdi sisalduse mõõtmiseks. Septembris-oktoobris läbiviidud uuringu tulemustest selgus, et nimetatud kahe saasteaine sisaldus Liivi tänava hoidlas 211 ei ületa arhiivieeskirjas ja EVS-ISO 11799:2005 kehtestatud piirnõrmi (<4 µg/m³).

Filmiarhiivis säilitatakse kokku 488 405 erinevat nimetust audiovisuaalseid (film, foto, heli, video) dokumente, neist 470 838 fotot, 15 510 helidokumenti, 2057 videodokumenti ning

lisaks 8,99 miljonit meetrit filmidokumente. Arhiivi hoidlad Tallinnas Ristiku tänaval, üüripind Eesti Äriarhiivi külmhoidlas Tartus ning Lääne-Viru Maa-arhiivis filmiarhiivi vajadusteks sisse seatud külmhoidla täitused juba paari aasta eest, mistõttu on järjest süvenevaks probleemiks ruumipuudus. Lisaks ruumipuudusele on vägagi problemaatiline nitroalusel filmide jätkuv hoidmine Ristiku tänava arhiivihoones. Jätkati Tartu Ülikooli filmikogu korrastamist (~280 säilikut), milles tuvastati 36 nitroalusel filmi olemasolu. Kokku teostati olemi- ja seisundikontroll 822 arhiivi vastu võetud säilikule.

Harju Maa-arhiivi valduses on 74 973 säilikut asukohaga Tallinnas Tõnismägi 16 hoidlates. Säilivuse kindlustamiseks teostati aruandeaastal arhivaalide olemi ja seisukorra kontrolli kokku 1875 säilikule (valdade täitevkomiteede arhiivid aastatest 1944-1950). Seisukorra kontrolli käigus puhastati säilikud tolmust, vajadusel vahetati ümbriskaaned, lisati puuduvad valged esilehed, parandati karpe ja dokumentilehti, uuendati karpide märgistust.

Lääne Maa-arhiivis säilitatakse kahes hoidlas kokku 133 121 säilikut. Arhivaalide olemi ja seisukorra kontrolli teostati 30 fondile, kokku 6319 säilikule, neist arhiivi vastuvõtul 634 säilikule. Seisukorra kontrolli käigus puhastati säilikud tolmust, vajadusel vahetati kaaned või paigutati arhivaalid nõormappidesse, eraldati metallklambrid. Teisel poolaastal oli prioriteediks ennekõike arhiiviväärtuslike suureformaadiliste arhivaalide ümberkarbistamine.

Lääne-Viru Maa-arhiivis säilitatakse 2010. aasta lõpu seisuga 1 104 171 säilikut. Olemikontrolli teostati üksnes kogumistegevuse raames vastu võetud arhivaalidele. Päringutele vastamise ja uurijateeninduse käigus tuvastatud halvas seisukorras säilikud ja katkised karbid vahetati jooksvalt ja vastavalt vajadusele. Riigiarhiivi säilitusosakond jätkas maa-arhiivis 2009. aastal alustatud Kurista Metsamajandi hallituskahjustatud personalidokumentide konserveerimist.

Riigiarhiivi kogud paiknevad Tallinnas kolmes hoones (Madara, Maneefli, Tõnismägi), kokku 3 426 109 säilikut. Olem teostati aruandeaastal 139 fondis säilitatavale 64 442 säilikule.

Seoses mitmete digiteerimisprojektide käivitumisega hakati tegelema fondi ERAF.2 fotonegatiivide puhastamisega ning kaartide väljaotsimise ja kirjeldamisega (aastalõpu seisuga oli teenusepakkujale puhastamiseks ja digiteerimiseks üle antud ~7000 kaart). Kaartide digiteerimisprojekti käivitumisega sai alguse ka Rakveres paikneva riigiarhiivi kaardihoidla sisustamine. Soetati 35 kaardisahtlit A0 suuruses ning 10 kaardisahtlit 140x200m suuruses.

Jätkati projektdokumentatsiooni sisaldavate ja karbistamata säilikute hoiutingimuste parendamistööd hoidlas M4. Detsembri keskpaigaks oli lõpetatud ERA.T-32.4-1 säilikute karbistamine ning osaliselt karbistatud fond ERA.T-14.4-6 (säilikud 969612608).

Saare Maa-arhiivis säilitatakse kokku 143 534 säilikut. Aruandeaastal puhastati ja vahetati arhiivikarbid 14 563 arhiiviväärtusega säilikul. Hoidlate suurpuhastust teostati üks kord kvartalis. Olemikontrolli tehti neis fondides, mille arvandmed on AISi sisestatud puudulikult, kontrollida jõuti 17 fondi (16 047 säilikut).

Tartu Maa-arhiivile kuni 2009. aastani kuulunud ca 260 000 säiliku hoidmise ja kasutamise korraldamisega tegeleb Tartus ajalooarhiiv.

Valga Maa-arhiivis säilitatakse lisaks 721 683 Valga maa-arhiivi fondidesse kuuluvale säilikule ka 7140 riigiarhiivile kuuluvat tööstusprojekti.

5.3. Konserveerimine

Arhivaalide konserveerimisega tegelesid tavapäraselt ajalooarhiivi, riigiarhiivi ja filmiarhiivi vastavad talitused. Peamiseks töövaldkonnaks oli Euroopa Liidu struktuurfondidest sihtfinantseeritavate digiteerimisprojektide raames digiteeritavate arhivaalide ettevalmistamine õ puhastamine ja parandamine.

Ajalooarhiivi konserveerimistalitus valmistas eelmainitud eesmärgil ette 1353 kaarti/säilikut, kokku 1212 m². Kirikuraamatute digiteerimiseks valmistati ette peamiselt EAÕK materjale, kokku 283 säilikut ehk 36 837 lehte (puhastamine, sirutamine), neist 3229 lehte konserveeriti (desinfitseerimine, vanade paranduste eemaldamine, parandamine jms). Pitsatite kollektsiooni digiteerimise eel pitsatid puhastati, vajadusel kinnitati eraldunud fragmendid, seoti pitsati külge papist lipik arhivaali leidandmetega ning ümbristati, kokku 717 pitsatit. Fotonegatiivide ja diapositiivide digiteerimise projekti tarbeks korrastati ajalooarhiivi klaasnegatiivide kogu, tehti vajalikud ettevalmistustööd digiteerimiseks ning transportimiseks. 1420 klaasnegatiivi puhastati, neist 369 negatiivi paigutati uude neliklapp-ümbrisesse ning seejärel lainepapist karpi. Katkistele klaasnegatiividele (30 tk) tehti spetsiaalne mitmekihiline kaitseümbris. Eraldunud emulsioonikiht kinnitati 2%-lise felaatiinilahusega.

Lisaks osalesid konservaatorid nelja näituse ettevalmistamisel, mille käigus konserveeriti 22 säilikut. Poolnahkköites kinnistusraamatuid (fond 4187) konserveeriti kolm köidet.

EELK ja Rahvusarhiivi koostöölepingu täitmiseks valmistati mikrofilmimiseks ette Võru praostkonna koguduste materjale 22 säilikut, kokku 4284 lehte. Konserveeriti Urvaste koguduse poolt arhiivile üle antud 18 väga halvas seisundis paber-kalkal kalmistuplaani, kokku 5,52 m².

Riigiarhiivi konserveerimistalituses teostati lisaks digiteerimisprojekte toetavale säilikute ettevalmistustööle ka uurimissaalides ja kauglaenutuses kasutatavate säilikute hädapärast konserveerimist ning säilikute köitmistööd.

Aasta alguses oli peamiseks tegevuseks kaartide ettevalmistamine digiteerimiseks. Alates juunist jäi see töö projekti riigihanke võitnud teenusepakkuja AS Arhiivikeskus ülesandeks. Talitus jätkas kaartide duplikaatide konserveerimise ning 2011. aastal algava projekti ŠKaks algustõ raames digiteerimisele minevate säilikute seisundi hindamise ja ettevalmistamisega.

2010. aastal alustati Maapanga fondi (ERA.3653.14) kuuluvate kaartide konserveerimist. Kaardid on äärmiselt halvas seisukorras ning nende konserveerimine aeganõudev, seetõttu jätkub töö kaartidega ka järgmisel aastal. Jätkati 2009. aastal alustatud plakatite kollektsiooni konserveerimistööd (ERA.4420 nimistud 1 ja 2), aasta vältel konserveeriti 252 plakatit.

Kokku konserveeriti 2010. aastal 900 säilikut ehk 20 667 lehte ja 1680 kaarti ning valmistati 304 mappi. Köitmistööd teostati 129 säilikul.

Talituse inventari täiendati töölaudade, pressiplaatide, raskuste ja pressiviltidega, samuti uue sügavkülmikuga hallituskahjustusega säilikute töötlemiseks. Konserveerimistöödeks kohandati ajutiselt Maneefi tänava arhiivihoonde V korruse saal ning I korruse seminariruum,

Madara tänaval sisustati konserveerimiseks II korruse ruum 205, samuti kohandati selles majas eraldi panipaik konserveerimismaterjalide hoiustamiseks.

Filmiarhiivi säilitustalitus jätkas 2009. aastal alanud fotonegatiivide ja diapositiivide (projekt hõlmab 401 700 filmiarhiivi foto digiteerimist, s.h 18 000 klaasnegatiivi, 3700 diapositiivi ja 24 000 nitronegatiivi) ning nitroalusel kroonikafilmi (30 tundi) digiteerimiseks ettevalmistamist. Aruandeaastal puhastati 2000 klaasnegatiivi ja enamik nitronegatiividest. Negatiivide kollektsioonist eraldati varem digiteeritud säilikud, kontrolliti ümbrisel ja negatiivil olevaid numbreid, vajadusel negatiiv puhastati ja vahetati ümbris ning jaotati vastavalt formaadile gruppidesse.

Nitroalusel filmide digiteerimiseks ettevalmistamine sisaldas filmilõikude kokkuliimimist, perforatsiooni parandamist, valgustatud vahelõikude eemaldamist, standardrakordite lisamist, kaitserakordite uuendamist ning filmi puhastamist. Ette valmistati 34 889 meetrit negatiiv- ja 23 781 meetrit positiivfilmi.

Jätkus magnethelide tehnilise seisukorra kontroll äädikhappe sündroomi avastamiseks. Arhiivi üleantavaid magnethelid on juba vastuvõtmisel kontrollitud alates 2006. aastast, sama töö jätkus ka 2010. aastal, lisaks kontrolliti säilitamisel olevaid mängufilme aastatest 1966-1968, kokku 305 magnetheli. Kontrollitud materjalist vajab ümbersalvestamist 72 säilikut.

5.4. Tagatis- ja kasutuskopeerimine

Arhivaalide tagatis- ja kasutuskopieid valmistavad ajalooarhiivi, riigiarhiivi ja filmiarhiivi vastavad struktuuriüksused. Digitaalseid kasutuskopieid valmistab ning tagatis- ja kasutusfaile säilitab digitaalarhiivi büroo.

Eelnevalt korduvalt nimetatud uued finantsallikad Euroopa Liidu struktuurfondidest andsid võimaluse kaasata säilikut kopeerimisse eraettevõtluse ning muutsid seetõttu 2010. aastal oluliselt tagatiskoopiaid valmistavate üksuste töökava. Lisaks Euroopa Liidu poolt finantseeritud projektide käivitumisele algasid juunis ettevalmistused arhiiviallikate digiteerimisalaseks koostööks Utah Genealoogiaseltsiga ja Tartus ja Tallinnas toimus digiteerimiseadmete ülespanek ja kasutajakoolitus (läbiviijad Natalia Roschina, Raul Rios ja Roland Weingärtner).

Ajalooarhiivi tagatisfonditalitus tegeles genealoogiliste allikate mikrofilmimise ja digiteerimise, kasutusosakonna poolt määratud prioriteetsete arhivaalikoogumite ja fotode digiteerimise ning uurimissaali ja lepinguliste tellimuste täitmisega. Utah Genealoogiaseltsi tellimusel alates 1992. aastast toimunud genealoogilist informatsiooni sisaldavate arhivaalide mikrofilmimine (projekt ESTTART3) lõppes veebruaris, sisuliselt sama töö jätkus juunis digitaalkaameraga (projekt ESTOTARID, aasta lõpuks valmis 46 028 kujutist). Lisaks lõppenud mikrofilmiprojektile valmistati tagatisfonditalitus analoogkandjatel kopieid EELK koostööprojekti tellimusena kogudustes asuvast meetrikast 10 125 kaadrit.

Kuna arhiivile kuuluvate materjalide mikrofilmimine lõppes, siis tuleb 2010. aastat pidada ajalooarhiivis tagatisfondi valmistamise aspektist analoogajastu viimaseks.

2008. aastal alustatud pitserte kollektsiooni digiteerimine jätkus pitsatite pildistamisega (2296 kujutist), aasta lõpuks sai kollektsioon tervikuna digitud.

Digitaalset tagatisfondi valmistati fotodele, joonistele ja projektidele kokku 9883 kujutist. Minolta raamatuskanneriga teostati vallavalitsuste, vallakohtute, kooliajaloo, kaardikirjeldusraamatute jms materjalide digiteerimist, kokku 64 561 kujutist. Arhiivi laiformaatskanneriga digiteeriti kaarte (486 kujutist), uurimissaali tellimusi ja arhiiviväliseid tellimusi.

Mikrofilmiskanneriga skaneeriti projekti ESTTART3 filme 204 781 kaadrit, Läti ajalooarhiivist saadud Estica-ainelisi materjale 15 796 kaadrit, riigiarhiivi tellimusel nende mikrofilmidelt 62 833 kaadrit ning Saagas olevast materjalist tuvastatud praakkaadrite tõttu digiteeriti uuesti 7714 kujutist. Tallinna Linnaarhiivi mikrofilme skaneeriti tellimustööna 68 403 kaadrit ja Eesti Kirjandusmuuseumi filmidelt 33 035 kaadrit. Kahel viimasel aastal EELK tellimusel kogudustele kuuluvatest arhivaalidest valmistatud mikrofilme digiteeriti kokku 39 818 kujutist.

Eesti Rahvusraamatukogu ja Eesti Kirjandusmuuseumi mikrofilmide töötlemise ja kopeerimise mahud olid sarnased eelmise aastaga: raamatukogu kaameranegatiive ilmutati 249 rulli ja kasutuskoopia valmistati 125 rullist, muuseumi kaameranegatiive ilmutati 19 rulli.

Riigiarhiivis käivitus alates veebruarist Yad Vashemi tellimustööna digiteerimisprojekt, mille raames skaneeriti juudi vähemusrahvust puudutavaid materjale kokku 1777 säilikut 12 erinevast fondist.

Maist detsembrini viidi läbi Rahvuskaaslaste Programmi poolt rahastatud digiteerimisprojekt šVäliseesti kultuuripärandi digiteerimine ja kättesaadavaks tegemine Saaga keskkonnasõ. Digiteeriti kaks fondi: Eesti Rahvusnõukogu (ERA.5008) ja Eesti Rahvusfond (ERA.4935). Kokku digiteeriti 708 säilikut (92 865 kujutist). Projektiga oli seotud 11 inimest, enamus neist lepingulise töäjõuna.

Juulis alustati Utah Genealoogiaseltsi tellimusel genealoogiliste materjalide digiteerimisega, selleks võeti tööle üks skaneerija. Digiteeritavate materjalide hulka kuuluvad säilikud erinevatest fondidest, mis sisaldavad peamiselt Läänemaa, Järvamaa, Pärnumaa, Saaremaa, Tartumaa elanike nimekirju. Seoses projektiga võeti Madara hoone esimesel korrusel kasutusele endine mikrofilmide hoiustamise ruum, kuhu paigaldati elektrisüsteem ja internetiühendus.

Pikka aega katsetati Colortrac SmartLF GX42c laiformaatskanneri kvaliteeti, mis tagatiskoopiate loomiseks osutus paraku ebapiisavaks, kuid uurimissaali tellimuste täitmiseks saab seda masinat siiski kasutada. Samuti kasutatakse skanneri juurde kuuluvat Canon Image Prograf 710 laiformaatprinterit näitusematerjalide printimiseks. Seoses laiformaatskanneri kvaliteedi ebapiisavusega lükkub uue lahenduse leidmiseni edasi plakatite kollektsiooni digiteerimine.

Novembris soetati kaks komplekti Canoni fotoaparaadil põhinevat digiteerimismasinat, mis seadistati aasta lõpuks töökorda Madara hoonesse.

Fotode infosüsteemi FOTIS täiteks skaneeriti fotosid näiteks K. Pätsi (ERA.1278) ning Londoni Saatkonna (ERA.1583) fondidest.

Aasta keskpaigas saadeti hävitamisele riigiarhiivi vanad, kasutus kvaliteedilt kõlbmatud ja sisult mittetäielikud mikrofilmid, selle tulemusel avanes võimalus paigutada enamkasutatavad mikrofilmide kasutuskooptid Madara hoidla M7 vabanenud riiulitele.

Filmiarhiivi originaalvideote ning filmide kasutuskooptiate (700 tundi) digiteerimise projekt sisaldas duubelpositiividest salvestatud tummfilmidele digiteeritud heli sünkroniseerimist, sellega seoses kontrolliti optilise heliriba olemasolu 61 nitroalusel positiivil, ette valmistati neist 15 säilikut ja 9 optilist helinegatiivi. Aasta lõpuks sai enamus töid teostatud ó digiteeriti 211 tundi videokasutusfondi ja 364 tundi originaalvideosid, kokku 575 tundi.

Albumifotodest (1920.ó1930. aastad) pildistati arhiivis 10 715 duubelnegatiivi. Rahvusaaslaste Programmi raames digiteeriti 140 tundi helisalvestusi V. Nairise ja E. Nõu kogudest, lisaks 155 tundi muud materjali (näiteks ERRi helikogu). Filmidele loodi kasutusfondi TELECIINE abil, st 35mm ja 16mm filme salvestati filmilindilt DVC-le 24 tunni ulatuses. OÜ Film Audio poolt digiteeriti eelmisel aastal avastatud äädikhape sündroomiga 78 säiliku magnetheli.

6. Kasutamine

Rahvusarhiivi üks põhieesmärke on ajast ja kohast sõltumatu juurdepääsu laiendamine arhiiviteabele. Kliendikeskne arhiiviteatiste väljastamise süsteem, arhiivikirjelduste kvaliteet ja saajaprotsendiline kättesaadavus Internetis, mugavad arhivaalide uurimisvõimalused arhiivides ning digiteeritud arhiiviainese masskasutamine on olnud prioriteetseteks tegevussuundadeks viimastel aastatel. Aruandeaastat ilmestaski e-teeninduskeskkonna edasikujundamine ning arhiivikasutamise hooga kasvu jätkumine.

2010. aasta 3. märtsil tähistas Rahvusarhiiv arhiivinduse 90. juubeliaastat, korraldades aasta jooksul mitmeid rahvarohkeid üritusi. Rahvusarhiiv osales aktiivselt Tartu rahulepingu 90. aastapäeva üleriigilisel tähistamisel koostöös Riigikogu, Riigikantselei ja Välisministeeriumiga. 2. veebruari põhiüritusel Tartus eksponeerisime Eesti-Vene rahulepingu originaali ning valmis ka sellekohane näitus. Tähtsündmuseks juubeliaastale oli Rahvusarhiivi 90. sünnipäeva tähistamine märtsikuus nii Tartus kui Tallinnas ajalookonverentside, väljapanekute, koolituste ja teiste teemakohaste üritustega, mis kõik olid suunatud ühiskonna arhiiviteaduslikkuse tõstmisele.

Muuseumiöö ürituste raames korraldas riigiarhiiv 15. mail Arhiiviöö, mis toimus esmakordselt ja oli nii külastajaile kui arhiivirahvale täis meeldivaid üllatusi. Külastajaile tutvustati arhiivi köögipoolt, ringkäigud hoidlaisse näitasid huvilistele, kuidas säilitatakse eesti kultuuripärandit ja mida kõike arhiivi kogudes leidub. Samuti tutvustati uurimishuvilistele arhivaalidega tutvumise võimalusi veebis, eksponeeriti erinevaid väljapanekuid ja näidati filme nii lastele kui täiskasvanuile. Kokku külastas Arhiiviöö raames riigiarhiivi üle 600 inimese.

Populaarseks osutus ka lugemisaastale ja arhiivinduse juubeliaastale pühendatud arhiivi võimalusi tutvustav loengusari maaraamatukogudes. Sarja raames toimus 25 loengut Eesti erinevates paikades (Harjumaa, Ida-Virumaa, Jõgevamaa, Järvamaa, Läänemaa, Lääne-Virumaa, Põlvamaa, Pärnumaa, Saaremaa). Osalejaid oli 350 ringis ja tagasiside kõikjal positiivne.

Kaasaegse arhiivikasutuse võimalusi tutvustati veel rahvusvahelistel hansapäevadel Pärnus, selleks puhuks valmis ka e-teenuseid tutvustav voldik šTeejuht virtuaalsesse arhiiviõ eesti ja inglise keeles.

2010. aastal jätkus aktiivne tegutsemine digiteerimisprojektide ettevalmistamisel ja läbiviimisel. Lisaks Euroopa Liidu struktuurifondide projektidele väärib mainimist Rahvusarhiivi jätkuvalt tulemuslik osalemine Rahvuskaaslaste Programmis ning uue algatusena juunis käivitatud kolme-aastane europrojekt SHIPWHER, mille eesmärgiks on laevahukke puudutava arhiivimaterjali läbitöötamine ja digiteerimine.

Jätkus ka koostöö erinevate asutustega audiovisuaalse arhiivipärandi vahendamisel üldsusele. Esiletõstmist väärib jätkuvalt ladus koostöö Rahvusringhäälinguga: filmi- ja riigiarhiiv osalesid mitme Rahvusringhäälingu poolt toodetava saatesarja valmimisel, filmiarhiivi arhivaalid ilmestasis erinevaid üritusi, nagu näiteks Kadrioru suveõõ programm, Ansambel Laine juubelikontsert, Kaberneeme küla esmamainimise aastapäev, uue lennuliini avamine, politsei aastapäev, konverents šKiirabi 2010õ, Viru Folk.

6.1. Virtuaalne uurimissaal VAU

2009. aasta veebruaris avatud VAU on olnud pidevalt aktiivses kasutuses, 2010. aasta vältel on lisandunud 17 000 uut kasutajat. Lingimärkmiku kasutajaid on tänaseks 1925, aasta jooksul on kasutajad oma kontodele salvestanud 45 000 uut linki. Oluliselt on kasvanud VAU kaudu esitatud päringute hulk õ kui möõdunud aastal täideti VAU päringuvorme 317 korral, siis tänavu on sealtkaudu esitatud 539 päringut. Laekunud on 202 tagasiside postitust.

25. veebruaril toimus arhiivis VAU esimesele sünnipäevale pühendatud ümarlaud, kuhu olid kutsutud kõige aktiivsemad arhiivi veebirakenduste kasutajad. Arutelu käigus tekkis loetelu arhiivi veebirakendusi puudutavatest arendusmõtetest ja kasutajate ootustest, laekus ka arvukalt tehnilisemat laadi tagasisidet.

Detsembris toimus VAU sisulise osa uuendamine ja ajakohastamine ja valmisid ka uued kasutajaid juhendavad tekstid kooliajaloo, väljarändamise, linnaelanike, vanausuliste ja *judaica* kohta.

6.2. Digiteeritud allikate kogu Saaga

Saaga kasutatavus on jätkuvalt ja võimsalt tõusuteel. Aasta vältel on Saagat külastatud kokku 380 000 korral, s.t kaks korda enam kui 2009. aastal (183 000 külastuskorda). Keskmiselt on päevas toimunud 1083 külastust (2009. aastal 536, 2008. aastal 273). Digiteeritud arhivaalidega on tutvunud 25 000 registreeritud kasutajat. Kasutajad on Saagas vaadanud 20 miljonit lehekülge arhiiviallikaid, keskmiselt on üks uurija Saaga keskkonnas viibinud 35 minutit ja vaadanud selle aja jooksul 52 lehekülge. Külastajaid on olnud 82 erinevast riigist, kokku on registreeritud väliskasutajaid 3000 ehk veidi enam kui 4% kasutajate koguhulgast.

Uutest lisandunud allikakogumitest võib nimetada kõigi EELK Tartu praostkonna kogudustes säilitatavate kirikuraamatute digipiltide jõudmist Saagasse märtsis. Samuti on alates märtsi algusest *Estica* rubriigis kättesaadavad 2009. aastal professor Aadu Musta poolt Rahvusarhiivile üle antud Tartu ülikooli arhiivinduse õppetooli arhiiviekspeditsioonidel kopeeritud eestlasi puudutav aines Siberi ja Kaug-Ida arhiividest. Uurijate kasutada on nüüd

Irkutski, Krasnojarski ja Vladivostoki luterlike koguduste meetrikaraamatud. Vastavate digifailidega on võimalik tutvuda arhiivide uurimissaalides.

6.3. Arhiivi infosüsteem AIS ja muud andmebaasid

Kuigi AISi säilikupealkirjade sisestusprojekt viidi 2009. aastal edukalt lõpule, s.t kõigi Rahvusarhiivis säilitatavate arhiiviväärtusega säilikute pealkirjad on AISi kaudu kättesaadavad, jätkub töö andmete täiendamise ja kvaliteedi tõstmise osas ka edaspidi.

Jätkati varasematel aastatel sisestatu järelkontrolli, sh likvideeritud maa-arhiividest üle võetud nimistute ülevaatamist. Jõudumööda tegeleti järelsisestamise, sarjade moodustamise, parandamise ja kontrollimisega, samuti asutustest vastu võetud fondide nimistute jooksva sisestamisega. Klienditeenindajate ja arhivaaride töö lihtsustamiseks sisestati allarhivaalidena AISi Viljandi ja Pärnu maa-arhiivide erantariite fondides olevate testamentide testaatorite nimed ning Tartumaa hooneregistri fondis asuvate garaafide registrite omanike nimed ja aadressid. Algas mahuka Liivi-, Eesti- ja Kuramaa kindralkuberneri fondi säilikupealkirjade uuendamine, korrastati pärgamentürikute pealkirju.

Riigiarhiivi fondide temaatiline struktuuri loomine tõi taas päevakorraale fondipealkirjade ühtlustamise vajaduse. See töö osutus algselt arvatust märksa keerulisemaks ning vajas ja vajab veel edaspidigi aega, kuid aasta jooksul jõuti AISis kontrollida 105 fondi kirjed (ca 80 000 säilikuga).

AIS on küll Rahvusarhiivi infosüsteem, kuid kuna selle kasutamine teiste mäluasutuste poolt laieneb, siis korraldati Narva Linnaarhiivi, Eesti Arhitektuurimuuseumi ja Eesti Ajaloomuuseumi töötajatele arhiivikirjelduste sisestamise koolitus.

Keskse arhiivi infosüsteemi kõrval on arhiivikasutajatel aastaid võimalus kasutada mitmeid erinevaid andmebaase nii veebis kui ka vahetult arhiivide kohtvõrgus. Veebiandmebaaside osas olgu mainitud järgmised töösolevad projektid.

Kaartide andmebaasi täiendati ajalooarhiivis 1118 plaani võrra. Töö Võru Kinnistusameti fondiga (EAA.3416) jõudis lõpule juulis, mille järel algas Pärnu-Viljandi Kinnistusameti fondi (EAA.3760) kinnistustoimikute läbivaatamine ja plaanide sisestamine. Andmebaasi lisati ka 69 plaani Uno Hermanni fondist (EAA.5328).

Projekti „Rahvusarhiivi kaartide ja plaanide digiteerimine“ jaoks alustati riigiarhiivis kirjeldamist kaartide kollektsioonidest: Põllutöoministeriumi Katastri ja Maakorralduse osakond (ERA.T-3) ning Ehituste ja maa-alade kaartide, plaanide, jooniste ja projektide kollektsioon (ERA.T-6). Valimisse kuulusid eeskätt maaüksuste skeemkaardid, linnade ja asulate plaanid, maakorraldusplaanid, suuremad ja väiksemad talude plaanid (peamiselt 1920-1940), Eesti üldkaardid, linnade ja alevite plaanid, mitmesugused erikaardid ja piirikaardid. Nende hulgas on topograafilisi, hüdrograafilisi, haldusjaotuse, teede-, piiri-, jm kaarte ning plaane, palju on maade ja metsade kasutamise ja omandiõigusega seotud plaane. Leidub ka sõjalisi plaane: lahinguoperatsioonide ja vägede paigutuse skeeme, sõjaväele eraldatud maade plaane.

Kokku on kaardiandmebaasis loodud 17 183 kaardikirjet. Kaartide andmebaasi tehniline lahendus on läbimas põhjalikku uuenduskuuri, mille tulemusena seotakse QVIZi projektist pärit ajalooliste haldusüksuste andmestik nii kaardiandmebaasi kui ka FOTISega.

Fotode andmebaasi FOTIS sisestusliidese arendustööd võimaldasid fotosid kirjeldama hakata alates veebruarist. Esimese poolaasta jooksul analüüsiti sisestustöödega paralleelselt andmebaasi võimalusi ja nende vastavust vajadustele. Töötati välja kirjeldamise põhimõtted, valmis ka fotode kirjeldamise juhend sisestajatele. Aasta lõpuks on FOTISes nähtavad ca 173 000 fotot, neist lõviosa filmiarhiivi kogudest.

Ajalooarhiivis keskendus sisestustöö mõisa- ja isikufondidele, milles leiduvatest fotodest on suurem osa tänaseks kirjeldatud. Rahvuskaaslaste Programmist rahastatava projekti šAjalooarhiivis leiduva väliseesti fotomaterjali kirjeldamine fotode andmebaasis FOTIS ning fotode väärtuslikuma osa digiteerimine käigus kirjeldati 9000 väliseesti isikute või organisatsioonidega seotud fotot. Süstemaatilisel kirjeldati veel Postimehe fondis (EAA.2111) ning Fotode ja reproduktsioonide kollektsioonis (EAA.2073) olevaid fotosid.

Muud andmebaaside osas võib nimetada Virumaa mõisate andmete sisestamist kinnistute andmebaasi Vello Naaberi mõisate kartoteegi põhjal (jõutud tähestikus M täheni). Pitserte kirjeldamine 2009. aastal valminud pitserte andmebaasi on alles algjärgus, lisandunud on 147 kirjeldust. Põhiliselt on kirjeldatud töö käigus toimikutest leitud uusi pitsereid. Samuti väärrib mainimist, et välja on töötatud esialgne kava mõisate registri uuendamiseks ning ajaloolase Märt Uustalu Eesti ja Läti mõisate andmebaasi sidumiseks registriga.

6.4. Klienditeenindus uurimissaalides

2010. aasta Rahvusarhiivi suuremates uurimissaalide elus on olnud tõine. Riigiarhiivis jätkub klienditeenindus Maneefli 2 (EóR 9617) ja Madara 24 (EóR 9619, L 9615) asuvates uurimissaalides. Ajalooarhiivi uurimissaal on uurijate kasutuses E, K, R 9616 ja T, N 12619. Internetiajastule kohaselt on nii ajalooarhiivis kui riigiarhiivi Madara uurimissaalis uurijate käsutuses WiFi-ühendus. Madara uurimissaal sai enda kasutusse ka printeri, mis võimaldab uurijatel ise teha soovi korral uurimissaalis kohapeal väljaprinte erinevatest Rahvusarhiivi veebirakendustest. Ajalooarhiivis 2009. aastal lisandunud ftp-serveri kaudu digikoopiate vahendamise teenus on uurijate poolt aktiivselt kasutusse võetud.

Kokku on Rahvusarhiivi üksustes uurijate kasutada 111 tavatöökohta ja 18 arvutitöökohta.

Uurimissaalide külastatavus on saavutanud stabiilsuse, külastuskordade arv 13 889 püsib samas suurusjärgus 2009. aasta näitajaga (13 776). Samuti on stabiliseerunud säilikutellimuste arv ó kokku tellisid uurijad sel aastal 104 036 säilikut võrreldes 106 181 säilikuga 2009. aastal.

Olukorras, kus aasta-aastalt avardub veebipõhine arhiivikasutus, on tavakasutuse statistiliste näitajate stabiliseerumine pärast paariaastast langusperioodi üsna tähelepanuväärne. Hoolimata VAU avamisest 2009. aasta alguses ja digitaalsete allikate kogu Saaga kasvavast populaarsusest ei ole vahetult uurimissaalide külastamine järelkult kaugeltki veel ammandunud.

Analoogselt mitme varasema aastaga süvenesid ja kinnistusid digitaalsest arhiivikasutusest tingitud muutused uurimissaalide igapäevatöös. Pidevalt kasvab informatsiooni küsimine VAU kaudu, telefoni või e-posti teel. Väga tihti soovitakse saada detailsemat teavet AISist leitud säilikute sisu kohta. Samuti on suurenenud uurijate hulk, kes on AISi vahendusel leidnud viite teda huvitavatele arhivaalidele ja tulevad seejärel arhiivi konkreetse säilikuga

tutvuma. Teisalt on üleminek AISi põhisele teabeotsingule kergendanud uurijate teenindamist, vähenenud on vajadus õpetada (esmakordseid) uurijaid kasutama paber kandjal nimistuid.

Jätakuvalt kasvab juurdepääsupiirangutega säilikutel tellimine, juurdepääsutaotlusi on lahendatud rohkem kui eelmisel aastal, seda peaaegu kõikides struktuuriüksustes. Enamik tellimusi puudutab hooneregistri toimikuid, mille puhul väljastatakse uurijaile üksnes plaanimaterjal. Huvi on suurenenud pärimistoimikute ja muude isikuandmeid sisaldavate arhivaalide vastu, samuti kolhooside materjalide vastu. Juurdepääsupiirangutega arhivaalide parema kasutatavuse huvides ühtlustati juurdepääsupiirangute tähistamist Saagas ning riigiarhiivis töötati lähtuvalt isikuandmete kaitsest läbi isikuarhiivides sisalduv erakirjavahetus.

Uurimisteede esikolmik on ajaloo- ja riigiarhiivis juba aastaid püsinud muutumatuna: genealoogia, õppetöö ja teadustöö. Suguvõsaurimine on jätkuvalt populaarne ja sellega tegeleb iga kolmas saalikülastaja. Üha enam kasutatakse arhiiviallikaid õppetöö otstarbel, suurim panus on siin rakenduskõrgharidust pakkuvatel õppeasutustel, näiteks on eriti palju hakatud uurima kolhooside asutamist.

Maa-arhiivides on ligi pool uurijahuvist seotud endiselt hooneregistri toimikutes olevate dokumentidega, peamiselt tehnilisi andmeid sisaldavatega nagu inventariseerimisjoonised. Peamisteks kliendirühmadeks olid notarid, ehitiste omanikud, kinnisvaraarendajad, kohalike omavalitsuste ehitusspetsialistid ja maakorraldajad. Samuti tuntu huvi kindla hoone või kinnistu materjalide vastu seoses perekonna või kodukandi ajaloo uurimisega. Märkata on ka ajaloo uurijate ja õpilaste osakaalu mõningast kasvu, mis tähendab jätkuvat huvi nõukogude perioodi asutuste ajaloo, samuti külade ja paikkonna kultuuri vastu. Uurimas käiakse kodukandi ajalugu, nõukogudeaegset elu-olu kolhoosides, koolide ajalugu ja kultuuri- ning spordielu ning samuti on jätkuvalt akuutne perekonnaloouurimine.

Filmiarhiivis näitab tõusutendentsi teaduslike uurimustega seotud kasutamine. Isiklikel eesmärkidel kasutamine on samuti suurenenud kodukoha ja perekonna ajaloo uurijate seas. Filmide infosüsteem FIS on juba uurijate poolt omaks võetud, kuid sisukirjelduste vähesus ei võimalda ainult FISi vahendusel kõigest ülevaadet saada.

6.5. Kauglaenus

Jätakuvalt on uurijate seas populaarne arhivaalide kauglaenutusteenus. Kauglaenutuste arv on võrreldes eelmiste aastatega märgatavalt kasvanud. Rahvusarhiivi piires on arhiivide uurimissaalidesse laenutatud 2086 säilikut (2009. aastal 1454, 2008. aastal 1416 säilikut). Lisaks teenindati kauglaenutuse teel Tartu Ülikooli teadusprojekti §20. sajandi repressioonidõ. Hoomatavalt kasvas ajaloo- ja riigiarhiivi säilikutel laenutamine Pärnu Keskraamatukokku, kuhu väljastati aasta jooksul 484 säilikut 58 korral.

Teenuse mahtude kasv tingis kauglaenutuse korra uuendamise vajaduse, mille kohaselt hakkab alates 2011. aastast arhivaale kogu Rahvusarhiivi piires vedama kullerfirma (DPD). Säilikuid toimetatakse Tallinnasse ja Tartusse sagedusega kaks korda kuus ning teistesse Rahvusarhiivi arhiividesse vastavalt vajadusele, kuid mitte sagedamini kui kord kuus.

6.6. Koopiatellimused

Täheldatav on suund paberkoopiate tellimise vähenemisele õ koopiate arv 30 322 on tervelt kolmandiku võrra väiksem 2009. aasta näitajast (45 214). Paberkoopiale pakuvad üha rohkem

konkurentsi digikoopiad, samuti kasvab jätkuvalt isikliku fotoaparaadi kasutamine uurijate poolt. Isikliku digifotoaparaadi tasuta kasutamise võimaldamine uurimissaalis on kindlasti suuresti mõjutanud paberkoopiate arvu vähenemist.

Arhiiviteabe vahendamine elektrooniliste vahendite kaudu on mõjutanud ka klientide käitumisharjumusi koopiate tellimisel. Kasvanud on e-posti teel saabunud koopiasoovide arv, koopiaid tellitakse säilikut nägemata, konsulteerides vaid klienditeenindajaga. Samuti on muutunud kasutajate eelistused kujutiste kättesaamisel. Kui 2009. aastal edastati lõviosa kujutistest tellijale andmekandjal, siis 2010. aastal eelistasid kliendid enamikel juhtudel kujutised kätte saada ftp-serveri kaudu.

Filmiarhiivi laekus sarnaselt viimaste aastatega tellimusi nii telefonitsi, läbi andmebaaside kui ka e-kirjadena. Koopiaid tehti 900 säilikut nii DVD-le, failidena ftp-serverisse, BETA-le ja DVC-le. Harjumuspäraselt kasutati filme ERRi teletoodangus (Eesti aja lood, Ajavaod, Pealtnägija, Sind otsides, Eesti korvpall 90, AK uudised), Kanal 2 Suvereporteri saates, samuti dokumentaalfilmides: Piusa koopad, Arhitekt Toomas Rein, 1939, Mänguasjatehas, Pro Patria ad Astra, Hitleri kutse (Soome), Eesti looduskaitse, Sündinud tantsule, Hitlers Todesbrigaden (ORF), Rahva vabadus, Palusalu.

Filme ja fotosid kasutati traditsiooniliselt muuseumide püsiekspositsiooni täiendamiseks (Põllumajandusmuuseum, Tarbekunsti- ja Disainimuuseum, Ajaloomuuseum, Meremuuseum, Tartu Mänguasjamuuseum, Eesti Pank), aga ka erinevate näituste koosseisus.

6.7. Arhiivipäringud

Rahvusrhiivi poolt väljastatavatest arhiiviteatistest on tublisti üle poole jätkuvalt seotud sotsiaalkindlustuse valdkonnaga. Sestap on rõõmustav esile tuua, et 2009. aastal juurutatud päringute ja teatiste elektrooniline vahetamine pensionametitega on hästi rakendunud. Hüppeliselt on kasvanud vastava keskkonna kaudu esitatud taotluste hulk.

E-teatiste süsteemi kohaselt saadavad pensionametid päringud arhiivile elektroonselt ja neile koostatakse vastuseks e-teatiseid. Seeläbi on kasvanud arhiivile esitatavate päringute eesmärgipärasus ja vähenenud n.ö igaks juhuks esitatavate päringute hulk. 2010. aasta kogemus näitas, et tõusnud on ka pensionametite poolt kirja pandud lähteandmete täpsus, mis hõlbustab teatise vormistamiseks aluseks olevate arhivaalide leidmist. Miinuspoolele jääb suundumus, et küllalt sageli saadetakse arhiivile lahendada ka lootusetud juhtumid, see tähendab päringuid töötamise kohta kadunud omanike ja teadmata dokumentide asukohaga eraõiguslikes asutustes.

Kodanike ja asutuste poolt esitatud arhiivipäringute arv tervikuna (10 060) tõusis võrreldes 2009. aastaga (8375) viiendiku võrra. Suurima osa saabunud päringutest moodustasid ka sel aastal tööstaafi päringud (59%). Ligi viiendiku päringute üldarvust andsid kõikvõimalikud vabal teemal esitatud päringud, järgnesid omandiõiguslikud (12%), notarite poolt esitatud (6%) ja kodakondsust tõestavad päringud (3%).

Pidev sotsiaalõiguslike päringute osakaalu tõus tuleneb riigi sotsiaalsüsteemi nõudlusest. Töötamise, pensioniõigusliku tööstaafi, keskmise töötasu ning mitmesuguste hüvitiste ja sooduspensionite taotlemiseks esitatavatele päringutele vastamine tugineb sageli mahukale ning samaaegselt mitme struktuuriüksuse koostöös tehtavale uurimistöele. Aeganõudvamad päringud on seotud sooduspensionite (müürsepad, maalrid, meremehed, keevitajad,

tervistikahjustavad tööde esindajad) määramiseks vajaliku teabe leidmisega ja rahvusvahelised päringud. Viimased on enamasti seotud sooviga saada palgaandmeid väga erinevate ajavahemike kohta. Erinevalt Eesti-siseselt saabunud päringutest on rahvusvahelisel teel tulnud päringutes esitatud nõudmised väga fakti- ja teabemahukad, s.t päringutes on soovitud nii töötamise, töötasude, tervistikahjustava töö kui ka ümbernimetamise tõestamist. Suurem osa rahvusvahelistest arhiiviteatistest on väljastatud Vene Föderatsiooni.

Omandiõigusega seotud ning enamjaolt hooneregistri arhivaalide alusel vastatud päringute arv väheneb jätkuvalt, kuid sellegipoolest moodustavad päringud hooneregistri toimikutest 12% koguarvust. Hooneregistrite arhiividest väljastatakse peamiselt kinnitatud ja kinnitamata koopiaid omandiõigust tõendavatest dokumentidest ja inventariseerimisplaanidest. Omandiõiguslikest päringutest olulise osa esitavad notarid notariaaltehinguid tõestavate dokumentide, ostu-müügi ja pandilepingute tellimiseks notarite arhiividest.

Inimesed vajavad jätkuvalt rohkesti arhiivandmeid isiklikuks otstarbeks. Taoliste päringute hulk päringute koguarvust moodustas 20%. Tuntakse huvi perekonnalugude ning perekonnaliikmete elu ja tegevuse, esivanemate Vabadussõjas ja Teises maailmasõjas osalemise, samuti talude ja külade ajaloo ning kodukandiga seotud tuntud inimeste vastu.

6.8. Arhiiviregister

Oluline töövahend eeskätt sotsiaalõiguslike päringute lahendamisel on arhiiviregister. 2010. aastal pöörduti registri poole 54 310 korral (2009. aastal oli päringuid 59 230).

Kuigi uue arhiiviseduse eelnõu ei näe enam ette arhiiviregistrit riikliku registrina, on osa arhiiviregistri andmetest vajalikud tulevikuski. 2010. aastal tegeldigi registri arendusvajaduste kaardistamisega ja tarkvaradisainiga. Analüüsiti ja otsisti kahendust registri optimaalse vormi, andmete koosseisu ja andmete uuendamise välba osas. Suurimateks töödeks olid arhiiviregistri uue andmebaasi, haldusliidese ja kasutajaliidese väljaarendamine, aga rööbiti sellega ka registriandmete kogumine, kontrollimine, registrisse kandmine ja andmeandjate nõustamine.

Uus arhiiviregister saab keskenduma enam personalidokumentide ja juurdepääsukohtade andmetele. Välja said töötatud uued avaliku veebiliidese kasutusjuhendid, ees on ootamas asutuste andmete üleandmise mooduli loomine ja uued andmete esitamise juhised. Uued liideseid avalikustatakse 2011. aastal.

Uue andmebaasi eesmärke on silmas peetud ka andmete kogumisel 2010. aastal. Üle sai kontrollitud Narva Linnaarhiivi fondide loend ning tehtud parandused ja täiendused arhiivide ja personalidokumentide andmetes.

Nimekirjadesse on kantud 3391 andmeandjat, neist riigiasutusi 447 (selle arvu hulgas on asutuste struktuuriüksused, kes on iseseisvad andmeandjad), avalik-õiguslikke asutusi 68 (selle arvu hulgas on asutuste struktuuriüksused, kes on iseseisvad andmeandjad), eraõiguslikke juriidilisi isikuid 276, kohaliku omavalitsuse asutusi 2600. Aasta lõpuks, seisuga 10. detsember 2010, on andmed esitanud 80% riigiasutustest, 65% avalik-õiguslikest asutustest, 29% eraõiguslikest asutustest ja 34% kohaliku omavalitsuse asutustest.

6.9. Arhiivipedagoogika

Viimastel aastatel Rahvusarhiivi ja üldhariduskoolide vahel tihenenu koostöö jätkus ka 2010. aastal. Arhiivipedagoog Edith Seegel osales kahel ajalooõpetajatele suunatud teavitusüritusel, pidades 7. mail Tallinnas Pestalozzi seminaril ingliskeelse ettekande arhiivipedagoogikast 15 välismaa ja 15 eesti ajalooõpetajale ning 27. oktoobril ajalooarhiivis 80 ajalooõpetajale ettekande arhiiviallikate kasutamisevõimalustest õpilaste uurimistöodes. Õpetajate Lehes ilmus arhiivõpet tutvustav artikkel, samuti valmis metoodiline artikkel arhiivipedagoogikast, mis avaldatakse ajalooõpetajatele mõeldud kogumikus.

Veebilehte šArhiivikoolõ täiendati pidevalt päevakohase infoga, uuendatud on ekskursioone, teematunde, arhiivipreemiat ja pärimusküsitlust puudutavaid tekste ja linke, lisatud on uut lugemist paleograafia keskkonda. Lisandunud on uus rubriik šajalootund ja arhivaalõ. Õppetöös kasutatavate allikate alla on lisatud materjalid Jaan Tõnissoni ja Eesti Vabariigi algusaastate kohta, mõisakoolide projekti rubriik täienes Laupa, Koigi, Lahmuse, Väana ja Olustvere näitustega. Detsembris valmis ka uus mäng, mis põhineb filmiarhiivi materjalidel.

2008.õ2009. aasta koolihooajal toimus kuuendat korda Rahvusarhiivi ja koolide koostöös pärimuse kogumine üle vabariigi. Sarnaselt eelmise kolme aastaga oli teemaks fotolugude kogumine šMinu pere pöördelistel aegadel (vanematest fotodest aastani 1991)õ. Konkursil osales 78 õpilast 12 koolist 16 õpetaja juhendamisel üle Eesti. Noorimad osalejad olid 5. klassist, vanimad 12. klassist, enamus kaasalõõjatest aga 8.õ9. klassi õpilased. Paremate fotolugudena tõstsid hindajad seekord esile 21 autori tööd, hinnates fotode olulisust ja kirjelduste haaravust. Tublimaid kaastõõde autoreid ja õpetajaid tänati 20. mail Tallinnas Fotomuuseumis toimunud tänuüritusel. Laekunud kaastõõd jäävad säilitamisele Riigiarhiivi ning paremate autorite tööd on avaldatud Rahvusarhiivi veebis. 2010.õ2011. õppeaastal toimub fotoloo konkurss uuel teemal õ šAjaloolised objektid ja sündmused fotodel kuni 1991. aastaniõ. Viimast tutvustati ka ajalooõpetajate teabepäeval 27. oktoobril ajalooarhiivis.

Arhiivides viidi läbi kokku 101 ekskursiooni, peamiselt õppureile üldharidus-, kõrg- ja kutsekoolidest. Ajalooarhiivi 63 ekskursioonist mitmed olid n.õ laiendatud, keskendudes grupi huvidest lähtuvalt ettevalmistatud konkreetse perioodi või piirkonna, mõisa, kooli või kiriku allikmaterjalidele või mõnele arhiivi spetsiifilisele töövaldkonnale. Viidi läbi ka funktsioonile keskendunud ringkäike (näiteks ametite loeng koostöös Kutsehariduskeskusega). Riigiarhiivi on külastanud erinevate koolide õpetajad ja õpilased, kõrgkoolide üliõpilased ja teised huvilised. Arhiivikooli raames korraldatud ringkäikudel on huvilistele tutvustatud arhiivitõõ erinevaid valdkondi, põhjalikum programm riigiarhiivist, huvitavamatest kogudest ning andmebaasidest anti veebruaris-märtsis Tallinna Rahvaülikooli õppuritele.

Traditsiooniliselt pakuvad arhiivid praktikate tegemise võimalust nii kõrg- kui kutsekoolidele. Jaanuaris toimus kohtumine Tartu Ülikooli arhiivinduse õppetooli töötajatega, kus arutati arhiivipraktika läbiviimise teemat ja lepiti kokku suuremamahulise praktikaprogrammi ettevalmistamises ajalooarhiivis. Selle tulemusena on aktiveerunud praktikate toimumine ja suurenenud praktikate pikkus.

Aktiivselt jätkus koostöö Tartu Kõrgema Kunstikooliga. Arhivaalide konserveerimisest arhiivis anti ülevaade teise kursuse 27 tudengile õppekava *Sissejuhatus erialasse* osana. Samuti juhendati konserveerimistalituses tudengeid nii kaartide digiteerimiseks ettevalmistamisel, kõidete konserveerimisel ja pärgamentürikute pakkimisel transpordiks kui ka kaardikonserveerimisel, kokku 106 tunni ulatuses. Lisaks viivad mitmed arhiivitõõtajad

jätkuvalt läbi erinevaid loengukursusi ja praktikaid nii Tartu Ülikoolis kui ka Viljandi Kultuuriakadeemias.

Üldhariduskoolide õppuritel on lisaks ekskursioonidele võimalus arhiiviga tutvust teha ka süvendatumalt. Ajalooarhiivis viidi läbi kolm arhiivitundi. Lisaks toimusid arhiivitunnid vappide teemal Puurmani gümnaasiumis viiele erinevale klassile, selle tarbeks loodi ka uued töölehed. Saare maa-arhiivis toimusid traditsioonilised arhiivitunnid ja lahtiste uste päevad põhikooli õpilastele, üritustest võtsid osa Kuressaare Põhikooli, Kuressaare Vanalinnakooli ja Saaremaa Ühisgümnaasiumi õpilased. Arhiivitund Orissaare Gümnaasiumile viidi läbi koolis kohapeal.

Alates aastast 2005 osaleb ajalooarhiiv koos Kultuuriministeeriumi ja Eesti Mõisakoolide Ühendusega mõisakoolide programmi täitmisel. Koostöös Olustvere, Lasila, Maidla ja Väana koolide ning koole haldavate omavalitsustega valmistati ette vastavad stendinäitused. Esimesel poolaastal said valmis Olustvere ja Väana näitused, sügisesse jäi Maidla ja Harmi näituste koostamine ja kujundamine, näitused ise valmivad lõplikult 2011. aasta alguses. Puurmani mõisas eksponeeriti näitus aadlivappidest ajalooarhiivis, sellega seoses toimusid ka arhiivitunnid.

7. Teadus- ja publitseerimistöö

2010. aastal edenes Rahvusarhiivi teadus- ja publitseerimistegevus väljakujunenud suundades. Läänud aastal ilmus Rahvusarhiivi tegevuse ülevaade, mis seekord ei keskendunud traditsiooniliselt viimase kahe aasta sündmustele, vaid võttis kokku riigi arhiivipidamise kümne tegevusaasta arengu põhisuunad. Esiletõstmist väärib kindlasti ajakirja šTunaõ teise venekeelse erinumbri avaldamine (Haridus- ja Teadusministeeriumi rahalisel toel), mis on pühendatud 20. sajandi Eesti ajaloo sõlmprobleemide analüüsimisele. Olulisteks tähisteks on samuti ajalooarhiivi arhiivijuhi III köite üllitamine, perioodiliste väljaannete (ajakiri šTunaõ ja Ajalooarhiivi toimetised) tõrgeteta ilmumine ning ühisprojekti šShipwreck Heritage: Digitizing and Opening Access to Maritime History Sourcesõ käivitamine.

2010. aastal ilmusid järgmised Rahvusarhiivi publikatsioonid:

- 1) Rahvusarhiivi tegevuse ülevaade 2007-2008. Kümme aastat Rahvusarhiivi. Koostanud Tõnu Tannberg. Tartu: Rahvusarhiiv;
- 2) Vene impeerium ja Baltikum: venestus, rahvuslus ja moderniseerimine 19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi alguses. II. Koostanud Tõnu Tannberg ja Bradley Woodworth. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv (Eesti Ajalooarhiivi toimetised nr. 18);
- 3) Arhiivijuht. III. Vabad ühendused. Ettevõtted. Kollektioonid. Koostanud Lea Teedema. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv;
- 4) Ajalookultuuri ajakiri šTunaõ (4 numbrit);
- 5) Tuna.

(koostanud Tõnu Tannberg).

Ühtlasi valmistati trükiks ette EKP KK Büroo regestide II ja III osa (ilmuvad 2011. aasta alguses) ning lõpetati dokumendikogumiku šDokumente Eesti ajaloost Rootsi ja Vene ajal (17.620. sajandi algul)õ käsikirja koostamine ning alustati küljendamisega. Lagemik ilmub 2011. aasta kevadeks. Lõpusirgel on ka tööd dokumentide kogumiku šMetsavennad. Eesti relvastatud vastupanuliikumine 1944-1956õ (koostaja Tiit Noormets) ja Indrek Jürjo artiklite

kogumiku trükiks ettevalmistamisel (ilmub koostöös Tallinna Ülikooli ajaloo instituudiga 2011. aasta kevadel).

2010. aastat märgistas riigiarhiivi, ajalooarhiivi ja filmiarhiivi vilgas tegevus näituste korraldamisel.

Riigiarhiivi keskseks näituseks oli šTartu rahu 1920õ (koostanud Tiit Noormets, Eeri Kessel), mida eksponeeriti Tartu rahu aastapäeva puhul kogu aasta jooksul laialdaselt ó Riigikogu hoones Toompea lossis, valitsuse residentsis Stenbocki majas, Välisministeeriumi hoones, riigiarhiivis Maneeffi uurimissaalis, hiljem Pärnu Uue Kunsti Muuseumis, Haapsalu koolides ja mujalgi. Teematilist näitust šEesti raamatu aasta 1935õ (koostanud Tiit Noormets, Liivi Uuet, Margus Lääne) tutvustati Arhiiviõõ ürituse raames riigiarhiivis maikuu. Lisaks eksponeeriti samal üritusel ka väljapanekut šJuurdepääs piiratudõ (koostanud Birgit Nurme). Koostöös Eesti Vabariigi Välisministeeriumiga koostati näitus šDokumente Eesti-Suurbritannia suhetestõ (koostanud Tiit Noormets ja Elle Allkivi), millega tähistati Eesti Vabariigi Suurbritannias saatkonna arhiivi 1918õ1940 üleandmisest riigiarhiivile Välisministeeriumi poolt. Näituse avamisel olid kohal ka välisminister Urmas Paet ja Suurbritannia suursaadik Peter Carter. Okupatsioonide muuseumis oli väljas fotonäitus šMetsavenna eluõ (koostanud Tiit Noormets). Rahvusarhiivi töötajad olid kaasatud Rahvusraamatukogu näituse šJaan Poska ja Tartu rahuõ koostamisele (põhikoostaja Küllõ Arjakas). Riigiarhiiv kinkis Valga Isamaalise Püsiekspositsiooni sihtasutusele arhiivi kogude põhjal koostatud dokumendinäituse šLandesveeri sõdaõ, mida muuseum kasutab püsiekspositsioonina.

Ajalooarhiivi selle aasta dokumendinäitused olid seotud esijoones arhiivi enda ajaloo ja lugemisaastaga. Huvilised said tutvuda näitustega š90 aastat uurija teenistusesõ (koostaja Liina Lõhmus), šEbatavalised arhivaalid ó esemeid ajalooarhiivi kogudestõ (koostaja Sven Lepa), šArhiivitolmust trükimustaksõ (koostaja Liina Lõhmus). Lisaks eksponeeriti arhiivi vestibüülis mõisate omandiõigusega seotud dokumente näitusel šMõis kui kinnistuõ (koostaja Kalev Jaago). Jätkus ka elektroonilise näituse šHuvitav arhivaarõ eksponeerimine ajalooarhiivi kodulehel (<http://www.eha.ee/naitused.htm>). Arhiivinduse alguspäevi ja arhiivikomisjoni tegevust kajastavat stendinäitust šEesti arhiivinduse algusõ (koostajad Maive Mürk, Edith Seegel ja Kadri Tooming) esitleti Rahvusarhiivi juubelinädalal Dorpati konverentsikeskuses, hiljem olid stendid üleval Rahvusraamatukogu vestibüülis, ajalooarhiivi 1. korruse galeriis ja Lääne-Viru maa-arhiivis. Arhiivi juubelinädala raames avati ka fotonäitus šArhiivijuubelid läbi aegadeõ (koostaja Tatjana Tõõr). 2010. aastal alustas ajalooarhiiv oma fotokogu tutvustamist näituste sarjaga šAjalooarhiivi fotokoguõ.

Filmiarhiiv eksponeeris läinud aastal oma maja fuajees ja kodulehel järgmisi väljapanekuid: šTartu rahu 90õ, šGeorg Ots 90õ, š1940. aasta juunipööreõ, šElbert Tuganov 90õ. Näitusega šNoored Kotkadõ oli võimalik tutvuda Võidupüha ajal Viljandis, hiljem Viljandi pärimusmuusika aidas. Audiovisuaalpärandi päevaks valmistati filmiprogramm Estonia filmist, fotoväljapanek ja ettekanne (Gerli Rebane, Lea Tegelman). Lisaks koostati veel filmiprogrammid Vihula ümbrusest (koostajaks Lea Tegelman), Georg Otsast, Setomaast (Kaika suvekooliks, kommenteerijaks Maiold Kaus) ning tähistamaks tunnustatud dokumentalisti Peep Puksi 70. sünnipäeva. Eesti arhiivinduse 90. aastapäeva puhul näidati Eesti Televisiooni saates šTerevisioonõ arhiiviklippe arhiivinduse teemadel. Matsalu loodusfilmide festivaliga koostöös pandi kokku pooleteist-tunnine loodusfilmide programm (kommenteeris Ivi Tomingas). Filmiarhiivi uurimissaalis olid lugemisaasta puhul fotod Eesti kirjanikest ja kodulehel esitleti lugemisaasta puhul heliülesvõtteid ja fotosid 6 kirjaniku kohta.

2010. aasta juunis käivitus koostöös Eesti Muinsuskaitseameti, Eesti Meremuuseumi ja Rootsi Meremuuseumiga kolme-aastane ühisprojekt *Shipwreck Heritage: Digitizing and Opening Access to Maritime History Sources*, mille Rahvusarhiivi-poolseks projektijuhiks on Kersti Lust. Arhiivi jaoks on projekti eesmärgiks kaardistada ja kirjeldada andmebaasis 17.619. sajandi laevahukke kajastav teave ning digiteerida seonduvad arhivaalid.

2010. aastal teostati Rahvusarhiivi egiidi all ühte Sihtasutus Eesti Teadusfond granti: *Eesti NSV valitsemine: võimustruktuuri institutsionaalne areng ja funktsioneerimine (1944-1964)* (2008-2011, põhiasutus Tartu Ülikool, grandihoidja Tõnu Tannberg). Ettekannetega on erinevatel teaduskonverentsidel ja seminaridel esinenud paljud Rahvusarhiivi töötajad, teadusmagistri kraadi kaitsesid Tartu Ülikooli ajaloo- ja arheoloogia instituudis läinud aastal Gristel Ramler ja Lea Teedema. Tudengite teadustegevuse vääristamisel on järjest olulisemaks muutunud ajalooarhiivi preemia, mis tõstab esile arhiiviallikatele tuginevaid uurimusi. 2010. aasta konkursile esitati kuus üliõpilastööd, preemia pälvis Tallinna Ülikooli tudengi Taavi Minniku magistritöö *Terror ja repressioonid Eesti Vabadussõjas* (juhendaja Magnus Ilmjärv). Erandkorras anti välja ka parim bakalaureusetöö preemia Tartu Ülikooli tudengile Liina Rebassoole uurimuse *Narva kose kasutusele võtmise küsimus Eesti-Nõukogude suhetes 1928-1929* eest (juhendaja Jaak Valge).

Ajalooarhiivi projekti *Estica* eesti-ainelised materjalid välisarhiivides andmebaasi täiendati eelmise aastaga sarnaselt uute andmetega eelkõige Venemaa arhiivimaterjalide lisamisega (Peterburi, Moskva ja Novgorodi arhiivid). Aasta jooksul täpsustati ja korrastati ka olemaolevaid kirjeid (eriti Läti Ajalooarhiivi kartograafilise materjali osas). *Estica* andmebaasi täiendamine ja korrastamine sai võimalikuks Rahvuskasulaste Programmi rahastusel.

Riigiarhiiv ja filmiarhiiv olid tihedas partnerluses meediaväljaannetega ja Eesti Televisiooniga. Viimasel alal on kõige tulemuslikum olnud riigiarhiivi koostöö Eesti Televisiooniga saatesarja *Eesti aja lood*. Okupatsioonid tootmiseks, kus kasutati hulgaliselt filmi- ja riigiarhiivi materjale. 2010. aastal jätkus ka Eesti Mälu Instituudiga tegus koostöö, mille tulemusel anti muuhulgas välja ajakirja *Tuna* lähiajaloole pühendatud number (põhiautoriteks Eesti Mälu Instituudi kaastöölised).

8. Organisatsiooniline areng ja koolitus

2010. aastal viimistleti esitamisküpses eelmisel aastal põhijoontes valminud uue arhiiviseaduse eelnõu. Eelnõu oli varasuvel ka laiemal kaasamisringil, mis võimaldas saada esmast tagasisidet laiemalt dokumendihaldus- ja arhiiviavalikkuselt. Valitsus esitas eelnõu Riigikogusse 8. oktoobril ning aasta lõpuks läbis see esimese lugemise.

2009. aasta lõpuks oli Rahvusarhiivi koosseisus 9 arhiivi ja 3 bürood. Möödunud aastal struktuurimuudatusi ei toimunud. 2010. aasta oli Rahvusarhiivi tegevusaastate stabiilseim. Aasta lõpul oli palgasaajate nimekirjas 220 töötajat. Üha rohkem on hakatud rakendama paindlikkust töösuhetes. Erinevatel põhjustel töötab osalise tööajaga 13 inimest, kokkuleppel on võimaldatud töötajatele kaugtöötamist. Kaugtöö korras töötamise tingimused ja kord on nüüd kajastatud ka uuendatud töökorralduse reeglites. Tööjõu voolavuse näitaja on kõigi tegevusaastate madalaim e 2,8%. 2010. aastal lahkus teenistusest kuus töötajat, teenistusse

võeti 12 uut inimest, neist viis koosseisuvälistele ametikohtadele ajutise iseloomuga ja projektipõhiste tööde teostamiseks.

Jätkusid Rahvusarhiivis juba heaks traditsiooniks kujunevad aastavestlused, mis seekord toimusid veebruaris. Aastavestluste protseduuri täiendatakse pidevalt organisatsiooni arengust ja aastavestluse keskmesse seatud teemast lähtuvalt, organisatsiooni arenedes ja olude uuenedes ei saa ka aastavestlused olla staatilised. Aastavestlustel tööalaseks enesetäiendamiseks tehtud ettepanekud leidsid arvestamist 2010. aasta koolituskalendri koostamisel. Osa ettepanekutest on leidnud koha Rahvusarhiivi arendusülesannete seas.

Personalikoolituste vallas andsid 2010. aastal tooni tööalased avatud koolitused, mille juures on tähelepanuväärne tasuta koolituste suur hulk ó umbes pooled avatud koolitused, seminarid, konverentsid ja muud üritused, kus Rahvusarhiivi töötajad osalesid, olid osavõtumaksuta. Näiteks osaleti Euroopa Liidu struktuurifondidest rahastatud andmekaitse küsimusi ja teabe avalikustamist käsitleval koolitusel, samuti ametikeele, digitaalse arhiveerimise, infoturbe ja skriptimiskeelte koolitustel ning andragoogide õppeprogrammis.

Tellimuskoolituste osas oli 2010. aasta tagasihoidlik. Ühelt poolt on põhjus kahanenud eelarves, mis ei võimalda tellida suuremale grupile huvipakkuvaid üldisemat laadi isiksuse arengu ja silmaringi koolitusi ega ka keelekursusi. Teisalt on erialased koolitussoovid aasta-aastalt muutunud spetsiifilisemaks ning isikupõhisemaks, mistõttu tellimuskoolitus, mis eeldab rühma inimeste ühist huvi teema vastu, osutub tihti ebamõistlikuks. Tellimuskoolitustest väärib kindlasti märkimist ka värskete eurostandardile vastava filmide kirjeldamise ja kataloogimise koolitus, mille viisid läbi Ronny Loewy ja Julia Welter Saksa Filmiinstituudist.

Kuigi koolitusürituste kogumaht tundides kujunes eelmise aastaga võrreldes umbes viiendiku võrra väiksemaks, osales koolitustel tänavu isegi veidi rohkem inimesi kui mullu ó tubli pool Rahvusarhiivi personalist käis 2010. aastal mõnel koolitusel.

Asutustele korraldas Rahvusarhiiv 2010. aastal seitse tasulist tellimuskoolitust, mis on samas suurusjärgus möödunud aastaga. Koolitustel osales 54 asutust, kõige suurema rühma moodustasid valitsusasutused. Lisaks juba varemgi kavas olnud ohuplaneeringule pakkusime välja kaks n.ö värsket koolitust ó tutvustasime universaalse arhiveerimismooduli (UAM) võimalusi ja toimimist ning tegime mõtteharjutuskoolituse funktsioonide analüüsi ja sellest lähtuvalt dokumentide loetelu koostamise teemal. Osalushuvi jagus, mistõttu korraldati funktsioonide määratlemist kahel, UAMi tutvustust koguni kolmel korral.

2010. aasta arhivaari kutseksam toimus 7. mail Tallinnas. Eksamil osales kümme inimest, kellest eksami sooritas viis. Arhivaari kutsetunnistusi on väljastatud alates 2000. aastast ning selle on saanud 227 isikut.

2010. aastal väljastas Rahvusarhiiv neli arhiiviteenuse tegevusluba, neist üks säilitamisteenuse tegevusluba ning kolm asjaajamis- ja arhiveerimisteenuse tegevusluba.

9. Koostööpartnerid

2010. aastal aastal olid Rahvusarhiivi juba traditsioonilisteks kodumaisteks koostööpartneriteks Riigikantselei, mitmed ministriumid ja põhiseaduslikud institutsioonid,

Tallinna ja Narva linnaarhiivid, Tartu Ülikool, TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia, Rahvusraamatukogu, Eesti Rahva Muuseum, Kirjandusmuuseum, Eesti Ajaloomuuseum, Ennistuskoda Kanut, Eesti Rahvusringhääling, Eesti Filmi Sihtasutus, MTÜ Eesti Filmi Andmebaas, Ajaloo Instituut, Eesti Demograafia Instituut, Eesti Evangeelne Luterlik Kirik, Eesti Kultuurkapital, Eesti Arhivaaride Ühing, Eesti Genealoogia Selts, Rahvusvaheline Arvo Pärdi Keskus, mitmed äriarhiivid, Eesti Standardikeskus ning paljud muud asutused ja organisatsioonid.

Algutati infovahetus Statistikaametiga, et teha koostööd andmebaaside arhiveerimise ja Rahvusarhiivi üleantava statistilise andmestiku kasutamise teemadel. Moodustati kaks töörühma (õiguslikud ja tehnilised aspektid). Andmebaaside arhiveerimise tehnilise töörühma tegevusse kaasati ka teemast huvitatud Maksu- ja Tolliameti esindajad. Samuti toimus möödunud aasta septembris seonduvatel teemadel ka ühisseminar Sloveenia Rahvusarhiiviga Ljubljanas.

2010. aastal toimus rida sissejuhatavaid kohtumisi Rahvusraamatukogu ja Rahvusarhiivi vahel eesmärgiga määratleda koostööpiirid veebilehtede arhiveerimisel. Selle tulemusena tekkis Rahvusraamatukogu poolt veetav töörühm, kuhu kaasati ka teisi mälu- ja teadmusasutusi (Rahvusringhääling, Kirjandusmuuseum, Tartu Ülikool jt). Valmisid esialgsed veebilehtede valikupõhimõtted (hindamiskriteeriumid) ning arhiveeritavate lehtede nimekiri (<http://veebiarhiiv.nlib.ee/>).

Rahvusarhiiv osales kogu aasta jooksul Välis-Eesti arhiivide töörühma tegevuses MTÜ Baltic Heritage Network kaudu ning eraldi projektidena Rahvuskaaslaste Programmis. MTÜ arendab rahvusvahelisi ja siseriiklikke koostöövõrgustikke, haldab ja arendab Balti diasporaa kultuuripärandi infoportaali (<http://www.balthet.net>), korraldab konverentse, seminare ja koolitusi. Möödunud aastal korraldas MTÜ suvekooli šEestlaste kultuuripärand võõrsil. IIIõ Viljandis 28. juunist kuni 2. juulini (osales ca 30 inimest üheksast riigist) ning viis läbi noorte uurijate seminari Riias 7.õ8. oktoobril.

Rahvusarhiivi laiahaardelisest rahvusvahelisest koostööst võib ka 2010. aastal esile tõsta Euroopa Liidu egiidi all toimuvat: Priit Pirsko osales Euroopa Liidu riigiarhivaaride büroo töös, Toivo Jullinen on Euroopa Komisjoni poolt ellukutsutud arhiivindusekspertide töörühma (*European Archives Group*) liige ning ka selle alamrühmana moodustatud dokumendihalduse ekspertrühma liige, samuti oli ta valitud DLM-Forumi juhatajaks 2009./2010. aastaks.

Lõppes kolm aastat (2007õ2010) kestnud Euroopa Komisjoni 7. raamprogrammi projekt PROTAGE, mille eesmärkideks oli digitaalse säilitamise tööde juures agent-tehnoloogial põhinevate tarkvarakeskkondade kasutuselevõtu uuringud ja vastava prototüübi loomine. Projekti juhtpartneriks oli Rootsi Rahvusarhiiv, teisteks partneriteks Eesti Rahvusarhiiv, Luleå Tehnikaülikool Rootsis, tarkvarafirmad EASY Innova Hispaanias ja Giunti Labs Itaalias, samuti Bradfordi Ülikool Suurbritannias ning Fraunhofer Gesellschaft Saksamaal. Rahvusarhiivi peamiseks rolliks oli loodava tarkvara testimine, kuid oluliselt panustati ka teistesse tööloikudesse, s.h analüüs ja kasutajaliideste prototüüpimine. Rahvusarhiivi peamiseks esindajateks PROTAGE-i projektis olid Raivo Ruusalepp (tehniline koordinaator) ja Kuldar Aas (tehniline ekspert). 2010. aastal valmis PROTAGE-i tarkvara prototüübi teine versioon ning tegeleti selle testimise ja kasutajate tagasiside analüüsiga. Projektis osalemisega sai Rahvusarhiiv olulisel määral rahvusvahelise koostöö kogemusi ning europrojektide haldamise alaseid teadmisi, samuti on osaletud digitaalarhiivinduse tarkvara homse ja ülehomse päeva kujundamises. Projekti veebilehel on hulgaliselt projektiga seotud materjali ja

ettekandeid: www.protage.eu. Projekti veebilehe haldamise võtab projekti järgselt endale Rahvusarhiiv.

Rahvusarhiiv ühines 2010. aastal Euroopa Komisjoni poolt toetatava Euroopa arhiiviportaaliga APENet, mille eesmärk on luua ühtne veebipõhine juurdepääs ühenduse rahvusarhiivide teatmestule. APENet töötab tihedas kontaktis Euroopa mäluasutusi ühendava Europeanaga, mis pakub juurdepääsu kontinendi digiteeritud kultuuripärandile. Rahvusarhiivi esindab APENeti projektis Indrek Kuuben.

Hollandi Rahvusarhiivi korraldusel toimunud Euroopa Liidu arhiivide säilitusspetsialistide koostöövõrgustiku teisel kokkusaamisel Haagis (esimene toimus septembris 2009 Helsingis) osales Ruth Tiidor. Koosolekul arutleti arhivaalide digiteerimise ja konserveerimise suhte ja eesmärkide üle viimastel aastatel süvenevalt digiteerimisele orienteeritud rahvusarhiivides.

Ruth Tiidor jätkas Kultuuriministeeriumi ja Eesti Standardikeskuse esindamist Euroopa Standardiorganisatsiooni CEN säilitusterminoloogia töögrupi töös.

Jaan Lehtaru jätkas Rahvusarhiivi esindamist Euroopa teaduse ja tehnika koostöövõrgustiku COST projektis EnviArt D42. 2010. aastal lõppes projekt Dublinis toimunud konverentsiga *Impact of the Indoor Environment on the Preservation of our Moveable Heritage*, millel stendiettekandega šCOST Action D42 ENVIART ó Estonia: Impact of 4 years networkingõ oli esindatud ka Rahvusarhiiv.

Priit Pirsko
riigiarhivaar

14. jaanuar 2011